ikinci baskı

homo semioticus

MEHMET RİFAT

cogito

Yapı Kredi Yayınları

HOMO SEMIOTICUS

Mehmet Rifat, göstergebilimci (İstanbul,1949). Saint-Benoît Fransız Erkek Lisesi'ni (1968) ve İstanbul Üniversitesi Fransız ve Roman Dilleri ve Edebiyatları Bölümü'nü (1973) bitirdi. Aynı bölümde Fransız dili ve edebiyatı doktorasını verdi (1977). 1978'den başlayarak belirli sürelerle Paris'te École des hautes études en sciences sociales'de (A.J.Greimas) ve Collège de France'ta (R.Barthes) doktora sonrası göstergebilim araştırmaları yaptı. İstanbul Üniversitesi'nde ders verdi (1974-1982). Boğaziçi Üniversitesi'nde Fransız dili (çeviri) ve edebiyatı öğretim görevlisi olarak çalışmakta (1986 →).

Yapıtları: *Yazınsal Betik Üstüne Araştırmalar* (1976); *Roman Kurgusu ve Yapısal Çözümleme: Michel Butor'un Değişim'i* (doktora tezi,1977; yayımı 1978); *Başlıca Dilbilim Terimleri* (ortak yapıt, 1978); *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü* (ortak yapıt, 1980); *Genel Göstergebilim Sorunları: Kuram ve Uygulama* (1. basım 1982; gözden geçirilmiş 2. basım 1986); *Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları* (Temel Metinlerin Çevirisiyle Birlikte, 1983); *Dilbilim ve Göstergebilim Terimleri* (ortak yapıt, 1988); *Dilbilim ve Göstergebilimin Çağdaş Kuramları* (1990); *Göstergebilimin ABC'si* (1992); *Homo Semioticus* (1993); *Balzac Kitabı* (haz. M. Rifat, 1994); *Çeviri ve Çeviri Kuramı Üstüne Söylemler* (yay. haz. M. Rifat, 1995); *Eleştiri ve Eleştiri Kuramı Üstüne Söylemler* (yay. haz. M. Rifat, 1996); *Göstergebilimcinin Kitabı* (*Göstergebilimin ABC'si*'nin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş biçimi, 1996).

Çevirileri: *Gorgias* (Eflatun'dan, 1975); *Masalın Biçimbilimi* (V.Propp'tan, 1985); *Sekiz Yazı* (R.Jakobson'dan, 1990); *Roman Üstüne Denemeler* (M. Butor'dan, 1991); *Göstergebilimsel Serüven* (R.Barthes'tan, 1993); *Yazın Kuramı* (Rus Biçimcileri'nden, 1995); *Kitaplarımdan Birini Nasıl Yazdım* (I. Calvino'dan, 1996); *Eiffel Kulesi* (R. Barthes'tan, 1996).

MEHMET RİFAT

HOMO SEMIOTICUS

YKY

Cogito - 15
ISBN 975-363-216-9

Homo Semioticus / Mehmet Rifat

1. baskı: İstanbul, Kasım 1993
2. baskı: 1500 adet, İstanbul, Eylül 1996

Yayına Hazırlayan: Selahattin Özpalabıyıklar
Kapak Tasarım: Pınar Kazma Çınar
Ofset Hazırlık: Nahide Dikel
Yayın Koordinatörü: Aslıhan Dinç
Baskı: Altan Matbaacılık Ltd. Şti.

© Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti., 1993
Tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi, No: 285 Beyoğlu 800050 İstanbul
Telefon: (0-212) 293 08 24 Faks: (0-212) 293 07 23

İÇİNDEKİLER

Homo Semioticus • **7**

Anlamlama Süreci:
Homo Semioticus'un Kuramsal Modeli • **19**

Anlamlama Nesneleri • **37**

1. Çeviri • **39**

2. Ansiklopedi: Ansiklopedik Edinim / Ansiklopedik Söylem • **46**

3. İstemek/Bilmek/Yapabilmek ve Zorunda Olmak • **51**

Kavramlar Dizini • **57**

Özel Adlar Dizini • **61**

Homo Semioticus

1.

İnsanı kuşatan dünyadaki anlam etkileri, anlamı oluşturan ilişkiler, kavranabilir ve/ya da duyumsanabilir olmalarına karşın, her zaman belirtik, açık seçik, kendini kolayca ele veren, rahatlıkla gözlemlenebilen ve tartışmasız olarak algılanabilen nitelikte değildir. Anlam yalnızca konuşan, yazan ya da yaşayan bir insanın söylediklerinden, yazdıklarından, davranışlarından ve bütün bunlara aldığı tepkilerden oluşmaz. Bir başka deyişle, işittiklerimiz ve gördüklerimiz değildir yalnızca anlamı oluşturan. Anlam açıkça söylenenin, yaşananın, gözlemlenenin "altında", "üstünde" ya da "yanında" bulunandır aynı zamanda.

2.

[O zaman da] Her insanın anlamlar evreniyle yaşadığı, yaşayacağı çok yönlü bir serüven var demektir: Bilinen, beklenen yollardan geçen değil de, bilinen, görünen yolların dışına çıkmayı gerektiren bir serüvendir bu. Çizgisel, doğrusal bir yol değildir anlamın yolu: Bütün yönlere *açılabilen* bir ilişkiler ağıdır, bütün yönlere *esneyebilen* bir dokudur, anlam evreni.

3.

[Peki] Dünyadaki her çeşit gösterge dizgesinin anlam taşımasını, anlam belirtmesini, anlam aktarmasını sağlayan şey (özellik) gönderme yaptığı gerçeklik düzeyi midir? Yoksa, doğrudan doğruya bu dizgenin kendisi midir? Ya da şöyle sorabiliriz: Bir göstergeler dizgesi, bir anlamlı bütün, gerçeği yansıttığı için mi anlam taşır ve bir bilgi iletir, yoksa gerçeği yeniden oluşturduğu, yeniden düzenlediği ve anlamlandırdığı için mi? Sözgelimi, insanlar arasında bildirişimi sağlayan (kimi kez de bildirişimsizliğe yol açabilen) doğal dil, kendi dışında bir gerçeğe uygun bir biçimde gönderme yaptığı için mi anlam taşır, anlam belirtir, anlam aktarır, yoksa, tersine bizi çevreleyen, dünyayı oluşturan, ona anlam veren bu doğal dilin kendisi midir?

4.

[Bir başka deyişle] Dünya bu açıdan kendisi için ve kendi başına var olabilir mi? Ya da yine bu açıdan dünya, bizim kendisi hakkındaki tasarımlarımız olmadan var olabilir mi?

5.

[Bir başka düzeyde, bir başka soruyla] İlişkiler açısından oluşmuş bir "büyüklük" olarak tanımlanan *anlamlı yapı*, dil bilimleri ya da gösterge bilimleri açısından, incelenecek nesnenin içinde midir, yoksa incelemeyi yapacak düşünen insanın kafasında mıdır?

5.1. Anlamlı yapıyı, incelenecek nesnenin kendisinde görenler, dil olgusunu ya da herhangi bir dilyetisini, dışarıdan gözlemlenebilecek, kendini salt gözlemleyle ele verecek somut bir varlık biçiminde değerlendirip kuramsal seçimlerini ona göre yaparlar, yaklaşım modellerini ona göre belirlerler. İnceleme konusunun betimlenmesi yeterli bir çalışma biçimidir artık onlar için.

5.2. Anlamlı yapıyı, düşünen insanın kafasında görenlerse, incelenecek dizgenin üretiliş, kuruluş, yapılış aşamalarını, tutarlı bir terimler ağı, bir kuramsal model yardımıyla yeniden üretmeye, yeniden kurmaya, yeniden yapılandırmaya, tek sözcükle anlamlandırmaya çalışırlar. Temel amaçları, göstergeler dizgesini, sözgelimi bir anlamlı bütünü gözlemlemek ve onu belli bir insanlık deneyimine, belli bir gerçekliğe göre betimlemek değil, insanın çevresiyle kuracağı her çeşit ilişki ağının yaratabileceği anlamları kavrayabilmek, üretim süreçlerini yaşayabilmek için gereken tutarlı yaklaşım modelini, tasarımını da oluşturabilmektir. Bu da hiç kuşkusuz, anlam üretme ve kavrama modelinin (çözümleme kuramının ve yönteminin) sürekli evrimini, gelişmesini sağlamakla olanaklıdır.

6.

İnsanın bütün yaşamı, temelde, içinde yer aldığı dünyayı kavramak, yorumlamak ve yeniden anlamlandırmakla geçer. [Geçmez mi?]

İnsan, çevresindeki varlık, nesne ve şeylerin, değişik düzeyde oluşturduğu ilişkiler ağını anlamlandırırken, temelde bir *sınıflandırma* eylemini gerçekleştirir. Sınıflandırma, varlık, nesne ve şeyleri oluşturan anlamlı ilişkilerdeki belirleyici, ayırıcı nitelikleri dizgesel ya

da yöntemli bir biçimde çeşitli bölümlere, altbölümlere ayırmak, dağıtmak demektir.

7.

[Ama] İnsan yaşarken, bir sınıflandırma eylemini farkında olmadan da yapar.

8.

[Bu nedenle] Sınıflandırma, dünyayı anlamanın, anlamlandırmanın temel, derin ve evrensel yapısını yakalama yoludur.

9.

Dünyayı anlamlandıran insan, çevresine, farkında olmadan değil de biraz bilinçli, düzenli, yöntemli ve tutarlı bir biçimde bakarsa, bakmaya çalışırsa, o zaman ona *homo semioticus* adını verebiliriz.

10.

Homo semioticus anlamlandıran insandır; dünyadaki anlamların oluşumunu, birbirine eklemlenerek yepyeni anlamlar yaratmasını sorgulayan insandır; çevresindeki bireysel, toplumsal, kültürel gösterge dizgelerini yalnızca betimlemekle yetinen değil, bu dizgelerin üretiliş sürecini yeniden yapılandıran insandır. *Homo semioticus*, "hem dünyanın insan için hem de insanın insan için taşıdığı anlamı/anlamları" kavramaya çalışan ve üretiliş aşamalarını bir söylem içinde yeniden anlamlandıran insandır. *Homo semioticus* okuyan, adlandıran, anlamlandıran ve bütün bu işlemleri bir "oyun" oynayarak, yani hem *haz duyarak* hem de *haz vermeye çalışarak* yapan insandır.

11.

Bir anlamlandıran insan olarak *homo semioticus*'un karşısındaki *izlence*(program) ya da *tasarı* çok büyüktür, daha doğrusu bitip tükenmez özellikler taşır. Çünkü insanı çevreleyen her yerde yine insana göre *yalın/karmaşık, küçük/büyük,önemli/önemsiz*, vb. anlamlar vardır. Anlam her yerden fışkırır insana göre. Daha doğrusu insan anlamı her yerde görür, her yerde algılar, her yerde yaşar, her yerde okur. Anlamsız ilişkilerde de "anlamsız olma" anlamını bulur. Anlamlandıran insanın tüm yaşamı bir "okuma" serüvenidir. İnsan anlamın bulunduğunu kavradığı her yerde, bir okuma eylemini ve bir anlam üretme, yorumlama eylemini yaşıyor demektir. Anlamlandıran insan, dünyayı okurken, bu dünyanın, kendindeki var

oluş sürecini yaşar ve bu süreci yeni bir söylemle "dile getirir". : Böylece anlam etkisi taşıyan dizgelerin nasıl bir süreçten geçerek anlam kazandıklarını kavramaya, bu dizgelerin oluşum taslağını, üretim biçimini başkalarına aktarmaya çalışır.

12.

[Ama] *Homo semioticus* çevresinde var olan o büyük anlamlar evreninin bütün aşamalarındaki bütün anlamları yakalamak savında değildir: Böyle bir şey onun ne ilk ne de son amacıdır. Tek tasarısı, anlamlı ilişkilerin oluşturduğu dizgelere, bir bölümüyle de olsa, geçici de olsa tutarlı bir biçimde yaklaşabilmek ve yaklaşabilme konusunda da anlam açısından başka düşünsel amaçları bulunan çevresindeki öbür insanlara bir model sunabilmek, anlamsal karmaşıklığı yorumlama konusunda onlara bir ölçüde yardımcı olabilmektir.

13.

[Bu nedenle] *Homo semioticus*, hem anlamın bir ilişkiler ağından kurulu olduğunu, anlamın bir eklemleniş olduğunu, hem de böyle bir ilişkiler ağına ancak tutarlı bir yöntemle yaklaşılabileceğini bilir.

14.

[Bu aşamada da] *Homo semioticus*'un en belirgin özelliği, dünyayı anlamlandırırken, önceliği öğelere değil, öğeler arasındaki ilişkilere vermesidir.

15.

[Çünkü] *Homo semioticus* anlamın tek tek öğelerden ve benzer öğelerden değil, öğeler arasındaki farktan, ayrımdan, ayrılıktan doğduğu görüşünü temel ilke olarak kabul eder. Son derece karmaşık, kimi kez yoğun bir "sis perdesi"yle örtülü olan ilişkiler ağını görebilmenin, okuyabilmenin belki de ilk yolunun bu ilişkiler içindeki *ayırıcı* farklılıkları gözlemlemek ve geçici bir ilk yaklaşımla sınıflandırmak olduğuna inanır.

16.

[Demek ki] *Homo semioticus* dünyayı okur: Bütün duyu, duygu ve belleğiyle okur. Dünya onun için hem *sonlu bir "metin"dir*, hem de birbiriyle ilişkili, *sonsuza açılabilen bir "metinler toplamı"dır*. Bir başka deyişle, dünya ve insanlar, *homo semioticus* için hem üretilmiş yapılardır hem de sonsuza açılabilecek üretim kaynaklarıdır.

17.

Homo semioticus'un iki uç örneğinden birinde, dünyadaki her çeşit anlamı, yaşarken ve yazarken kavramaya çalışan *gösterge avcıları*; öteki ucundaysa bir çözümleme modeli de oluşturmaya çalışan *göstergebilimciler* yer alır. Gerçi her *homo semioticus* bir gösterge avcısıdır ama göstergebilimcinin çabası *homo semioticus*'lar arasında daha yöntemsel, daha kuramsal, kimi kez de *üstdilsel* özellikler taşır.

18.

Dil bilimlerinde ya da daha geniş olarak gösterge bilimlerinde, araştırmacı, özellikle bir kuram doğrultusunda çalışıyorsa inceleme konusuyla ilgili olarak, "o anda aklına ve işine gelen her şey"i söyleyebilir mi? *Yapıbozma* ya da *yapıçözme* eylemini gerçekleştiriyorum diye her şeyi söyleyebilmesi olanaklı mı?

Homo semioticus (bu bağlamda göstergebilimci) bir *anlamlı bütün* üstüne konuşabilmek için, söyleyeceklerinin birbiriyle tutarlılık bağıntısı içinde bulunması gerektiğine inanır. Bir gösterge dizgesine yönelik olarak, akla gelebilecek her şeyi söyleyebilmek için, tutarlı olmamak, tutarlı olabilmek içinse her şeyin söylenemeyeceğini bilmek gerekir. Özellikle dilbilim ve göstergebilim bir bakıma araştırmacının ("okur"un) "aklına esen her şeyi söylememe"si için kurulmaya çalışılmış bilimsel etkinlik alanları ya da sürekli gelişen bilimsel tasarılardır.

19.

Herhangi bir anlamlı dizge üstüne yorum farklılıklarının ortaya çıkması, her şeyin söylenebileceği anlamına gelemeyeceği gibi, tutarlılığın da ortadan kalktığını göstermez. Yorum farklılıkları, incelenecek anlamlı dizgeyi ele alan yönteme ve anlamlı dizgenin incelenecek düzlemine göre ortaya çıkabilir. Bu doğal bir sonuçtur. Ama aynı yaklaşım yöntemini kullanan ve anlamlı dizgeyi aynı düzlemlerde çözümleyen göstergebilimsel çalışmalarda, birbirinden farklı bir çözümleme süreci yaşanıp farklı sonuçlar elde edilebilir mi? Edilebilirse, bu, her şeyin aynı yöntem çerçevesinde kalınarak da söylenebileceğini mi, yoksa araştırmacılardan (*homo semioticus*'lardan) birinin, yaklaşım yöntemini iyi kavrayamadığını, çözümleme aygıtını iyi kullanamadığını mı gösterir?

20.

Dil ve gösterge bilimlerini kullanan *homo semioticus*'lar inceleme

nesnelerine bakarlarken, bir yanda bir *bütünlük* (bir *birlik*), öte yanda da bir *çeşitlilik* öngörürler. Bütünlük, temeldeki bir ilişkiler ağının varlığını, çeşitlilik ise ilişkiler ağının değişik gerçekleşme biçimlerini çağrıştırır. Çeşitlilik vardır ama, her çeşitliliğin de temelde anlamlı bir ilişkiler ağında, yani bir bütünlük içinde yer alacağını da bilir, *homo semioticus*.

21.

Buna bir de kalıcı olan *evrensel yapılar* ile farklılaşma gösteren *gerçekleşme yapıları* arasındaki bütünleyici karşıtlığı ekleyebiliriz. Anlam üretim sürecindeki ilk katmanlarda, yani en derin, en soyut, en mantıksal düzeyde, evrensel nitelikli değişmez yapılardan söz edilebilirken, anlam üretim sürecinde mantıksaldan yüzeysele ilerledikçe, daha doğrusu yüzeysele vardıkça değişen gerçekleşme yapılarına rastlanır. *Homo semioticus*'un yararlandığı yaklaşım biçimlerindeki farklılıkların en önemlisi de buradan ileri gelir: Bazı kuram ve modeller, kendi dünya görüşlerine, dünyayı algılayış biçimlerine göre yüzeysel gerçekleşme yapılarını inceleme amacı güderken, bazıları yalnızca derin anlam yapılarını araştırır, bazıları da anlam üretim sürecinin derinden yüzeye oluşum yapılarını yeniden anlamlandırır. Özellikle üçüncü girişim birkaç kuşaktır süren ve hep sürecek olan büyük bir "tutku"dur. Göstergebilim söz konusu olduğunda donmuş bir bilimden değil de *bilimsel tasarı*'dan söz edilmesi de buradan kaynaklanır: Sürekli gelişen bilimler ya da bilimsel tasarılar vardır artık.

22.

Anlam üretim sürecini çözümleyebilecek tutarlı ve tümükapsayıcı bir kuram ya da bir model oluşturabilmenin belki ilk ve temel koşulu, *inceleme nesnesi*'ni (*konudil* diye de adlandırılabilir) yeniden yapılandıracak kavramlar (dolayısıyla da terimler) ağını aşama aşama ilerleyerek kurabilmektir. Birbiriyle bağlantılı olan, birbiriyle tanımlanan kavramların ve terimlerin sayısı, bilimsel tasarının gelişmesiyle birlikte değişime uğrarken, aralarındaki *türdeşlik, işlevdeşlik* bağıntısının da bozulmamasına özen gösterilir.

23.

Dil ve gösterge bilimlerine ilişkin kuramları ya da çözümleme modellerini yaratan, sürükleyen bazı kültür çevrelerinde, yoğun aşamalardan geçmiş olan *dilbilim*, düşünsel varlığının bir bölümünü 1960'larda *göstergebilim*'e devredip hız keserken, göstergebilim de,

evrim sürecini hem dilbilimde olduğu gibi belli bir ilerleyiş çizgisine göre hem de sıçramalarla gerçekleştirmiştir. 1990'lara gelindiğinde, bu kez göstergebilimin düşünsel kalıtımını kendi kendine devretmeye çalıştığı, sınırlarının nereye kadar uzanabileceğini, nereye kadar uzanamayacağını tartışma yoluna girdiği, *hem gençlik hem de olgunluk hastalıklarını* (böyle bir belirti saptandığında) gidermeye çalıştığı görülmektedir.

24.

Dilbilim yıllarını izleyen göstergebilimin oluşum yıllarının ardından bugün artık göstergebilimi değerlendiriş, göstergebilime bakış, göstergebilimi anlamlandırış yılları da yaşanıyor yoğun olarak. Ama bu da zaten göstergebilimsel tasarının bir bölümünü oluşturuyor. *Göstergebilim-üstü* ya da *göstergebilim-sonrası* diye adlandırılabilecek bir düşünsel çizgi içindeki etkinlikler de, göstergebilimsel tasarının doğal bir parçasıdır. Çünkü göstergebilim-üstü ya da göstergebilim-sonrası olan da göstergebilimsel tasarının kendisidir. Çünkü göstergebilim, anlamın bulunduğu her yerde yaşayan, her düşünce dizgesinin oluşumunda var olan bir tasarıdır; sürekli gelişen bir yaşama-okuma-düşünme-yeniden üretme etkinliğidir, yeniden anlamlandırarak var olma/var etme etkinliğidir: Son derece özgür ama kurallı bir etkinliktir.

25.

Homo semioticus da hem dünyaya, hem çevresindeki insanlara hem de kendi geliştirdiği modellere bakan bir insan olarak bu özgür ve kurallı etkinlik içinde, öteki kültür adamlarıyla birlikte yaşar: Onlara da bakar, onları da anlamaya çalışır, onlara da anlamlandırmada yarayacak modeller sunar.

26.

Konumlarını göstergebilimsel düşünceye göre belirlediğimiz *homo semioticus*'lar:

— gösterge avcıları;
— ilk göstergebilimciler;
— öngöstergebilimciler;
— asıl göstergebilimciler: Kuramcılar ve Hazcılar;
— göstergebilim yanlıları;
— karşı göstergebilimciler: göstergebilime "karşıdan bakan" *homo semioticus*'lar.

27.

Homo semioticus'un yakın çevresindekiler:

— *homo academicus;*
— *homo aestheticus;*
— *homo poeticus;*
— *homo linguisticus;*
— *homo philosophicus;*
— *homo sociologicus;*
— *homo mathematicus;*
— vb..

28.

Bir uçtan bir uca benim *homo semioticus*'larım:

— Algirdas Julien Greimas: Tutarlı bir genel anlamlama modeli (bkz. 2. Bölüm) tasarlayıp, bu kuramsal modeli yakın ve uzak çevresiyle birlikte (Paris Göstergebilim Okulu) sürekli geliştirmesiyle. İzlenebilir bir düşünce ustası olmasıyla.

— Roland Barthes: Gösterge avcılığını haz verici bir metin yorumlama etkinliğine dönüştürmesiyle. (*Okuma, ürün, üretim* ve *haz* kavramları için bkz. 2. Bölüm.) İzlenmesi pek de kolay olmayan *benzersiz* bir düşünce ve yazı ustası olmasıyla.

— Roman Jakobson: "Ateşli" bir dilyetisi aşığı ve "ağırbaşlı" bir yazınbilimci olmasıyla.

— Ferdinand de Saussure: "Semiyoloji"nin kurulacağını haber vermesiyle.

— Louis Hjelmslev: Anlatım ve içeriğin töz ve biçimini ayırt etmesiyle (bkz. 2.Bölüm.) İlk anlamlama kuramını tasarlamasıyla.

— Vladimir Propp: Olağanüstü masalların işleyişini ilk kez *olağandışı* bir biçimde tanımlaması ve anlatı çözümlemesinin temellerini atmasıyla.

— Rus biçimcileri (R.Jakobson ve V.Propp ile birlikte): Yazın kuramlarıyla.

— Charles Sanders Peirce: Göstergeler mantığı ile "semiyotik"i eş tutması ve göstergeleri üçlü bir dü-

zenleme içinde sınıflandırmasıyla.

— Claude Lévi-Strauss: İnsan düşüncesinin nasıl çalıştığını araştıran ve bu çalışmayı dizgesel bir biçimde sunmayı amaçlayan yapıtlarıyla. Evlilik kurallarını, akrabalık ilişkilerini bir dilyetisi biçiminde ele almasıyla.

— Jacques Lacan : Freud'a ilişkin yeni bir "okuma" getirmesiyle.

— Michel Foucault: *Sözcükler ve Şeyler*'iyle.

— Jacques Derrida: *Yapıbozma* anlayışıyla.

— Paul de Man: Derrida çizgisini eleştiri alanında geliştirmesiyle. *Yapıbozucu eleştiri*'siyle.

— Gilles Deleuze: *Proust ve Göstergeler*'iyle.

— Mihail Bahtin: *Metinlerarası ilişkiler* kavramının temelinde yatan *diyalojizm*'iyle.

— Julia Kristeva: *Göstergeçözüm* ve *metinlerarası ilişkiler* kavramlarıyla.

— Umberto Eco: *Alımlama göstergebilimi*'ne ulaşmasıyla.

— Jean-Claude Coquet: Greimas modelini kendi Özneler kuramıyla bazı açılardan dönüştürmesiyle.

— Joseph Courtés: Greimas kuramını öğretici bir söyleme dönüştürmesiyle.

— Eric Landowski: Siyasal ve toplumsal ilişkileri göstergebilimsel açıdan "okuma"sı ve Paris Göstergebilimi'nin "mutfağı"nı çok iyi "çekip çevirmesi"yle.

— Michel Arrivé: Alfred Jarry üstüne çalışmasıyla, *yazınsallık* kavramını göstergebilimsel açıdan ilk kez derli toplu değerlendirmesiyle.

— Tzvetan Todorov: Rus biçimcilerinin etkisini Fransız dili aracılığıyla Batı'da yaygınlaştırmasıyla, anlatıların kategorilerini araştıran yazılarıyla.

— Gérard Genette: *Figures*'leriyle.

— Yuri Lotman: Kültür göstergebilimiyle.

— Paul Ricœur: Fenomenoloji ağırlıklı bir yorumbilim oluşturmasıyla, göstergebilime yakınlığıyla.

— Sigmund Freud: Bilinçaltını "okuma"sıyla.
— Gaston Bachelard: "Yazınsal psikanaliz"i geliştirmesiyle.
— Leo Spitzer: Yazınsal metinlerin biçemini tanımlamaya çalışmasıyla.
— Hans Robert Jauss: *Alımlama estetiği*'yle.
— Wolfgang Iser: *Okuma edimi*'nin süreçleriyle.
— Hans Reichenbach: Bilimsel felsefesiyle.
— Aristoteles: *Poetika*'sıyla.
— Friedrich Nietzsche: *Felsefecinin Kitabı*'yla.
— Ludwig Wittgenstein: *Tractatus*'uyla.
— Bernard-Henri Lévy: Özgürlük serüven(ci)lerine bakışıyla.
— Charles Baudelaire: Bir "yeni şiir" anlayışının modelini oluşturmasıyla.
— Marcel Proust: Bütün anlatıları ve yazılarıyla.
— André Breton: *Manifestolar*'ıyla.
— Michel Butor: Bütün anlatıları ve yazılarıyla.
— vb..

Bana göre Bizdekiler:

— Ahmet Hamdi Tanpınar: Kentlerin imajını yorumlamasıyla.
— Nusret Hızır: Hans Reichenbach'tan Algirdas Julien Greimas'a uzanan çizgideki yeriyle.
— Nermi Uygur: Dilsel etkinliklere bakışıyla.
— Memet Fuat: Özellikle *Yeni Dergi*'sinden dünyaya bakışıyla.
— Behçet Necatigil: *Bile/Yazdı*'daki yaklaşımıyla.
— Melih Cevdet Anday: Hemen her yazısındaki gösterge avcılığıyla.
— Enis Batur: *Estetik Ütopya*'sıyla, "Kendi Ansiklopedisi"ndeki maddelerde nesnelere bakışıyla, karşıtlıkları ve aykırılıkları "okuma"sıyla.
— Bilge Karasu: Bütün anlatıları ve yazılarıyla.
— Ferit Edgü: (Eski/Yeni) *Ders Notları*'yla, *resimsel*'i ve *yazınsal*'ı araştıran yazılarıyla.
— Ece Ayhan: Dünyayı ve insanı sözcüksel, anlamsal ve sözdizimsel sapmalarla/sapmalarda *yeniden üretme*'ye, *yeniden anlamlandırma*'ya çalışmasıyla.
— vb..

Anlamlama Süreci: Homo Semioticus'un Kuramsal Modeli

29.
Göstergebilim, kendisini oluşturan "gösterge" ve "bilim" sözcüklerinin toplamından farklı bir boyut içerir: Göstergelerin bilimsel olarak incelenmesi söz konusu değildir yalnızca: Göstergebilim burada doğrudan *gösterge*'yle değil de *anlam*'la, *anlamlama*'yla ilgilenen bir etkinlik olarak düşünülmektedir.

30.
Herhangi bir metni, bir söylemi, bir dizgeyi göstergeler bütünü olarak kabul edecek olursak, bir *yapısal çözümleme* (buna bağlı olarak da bir *yazınsal çözümleme*) önce *anlatım düzlemi* (sözcükler, tümceler, dilbilgisel ya da biçemsel özellikler) ile *içerik düzlemi* (metindeki anlamlar) arasındaki ilişkiyle (göstergenin oluşumu: *semiosis*) ilgilenir ve içerik düzlemini kavramanın yolunun anlatım düzleminden geçtiğini söyler. Ama bizim burada sözünü ettiğimiz ve edeceğimiz *anlamlama göstergebilimi* öncelikle *gösteren* ile *gösterilen* arasındaki ilişkiyle, bağıntıyla ilgilenmez. Anlamlama göstergebilimi, anlatım düzlemi (gösterenler) ile içerik düzleminden (gösterilenler) her birinin kendine özgü eklemleniş biçimi olduğunu ileri sürer: Bu nedenle, göstergebilim, *anlatımın tözü* ile *anlatımın biçimi* ve *içeriğin tözü* ile *içeriğin biçimi* ayrımını yapar; kendine ilgi alanı, inceleme konusu olarak da *içeriğin biçimi*'ni alır. Bu nedenle, burada ele aldığımız göstergebilim sözgelimi bir yazınsal metinde anlamın düzenlenişiyle, eklemlenişiyle ilgilenir, bu anlamın, salt anlatım düzlemindeki dilbilgisel ve biçemsel düzeniyle değil.

31.
Göstergebilim, içeriğin biçimine yönelik bir etkinliktir ama aynı zamanda da kendini sürekli geliştirmeyi amaçlayan *bilimsel bir tasarı*'dır: *Varsayımsal-tümdengelimli bir tasarıdır.*

32.
[Bir başka deyişle] Göstergebilim, bir model oluşturma alanında yaşanan "kuramsal bir oyun"dur: Gerekli varsayımları belirleyip

ortaya atma oyunudur; bu varsayımları tümdengelimli olarak her türlü inceleme nesnesine ilişkin çözümlemelerle doğrulama oyunudur; bu doğrulamalar yoluyla da bilimsel tasarıyı ya da kuramsal modeli sürekli geliştirme oyunudur.

33.

Homo semioticus (bu bağlamda göstergebilimci), önceden (kendi girişiminden önce) oluşturulmuş bir kuramsal çözümleme modeli varsa, bu modeli metin diye de adlandırılan anlamlı bütünlere uygularken, oynadığı ya da yaşadığı kuramsal oyunun temel kuralını da unutmamaya çalışır: Çözümlemeyi, modele bağlı kalarak sürdürmek ama sonuçta ortaya çıkabilecek yeni duruma göre de kalkıştaki modelin geliştirilmesini sağlayacak bilimsel buluşunu ortaya koymak.

34.

[Dolayısıyla] Göstergebilimci, gerçekleştirdiği, gerçekleştirmek zorunda olduğu çözümlemeler sonucunda, kuramsal model(in)e gerekli dönüşümleri, tutarlı bir biçimde yapar. Hemen hemen her tutarlı çözümleme, yani işlevdeş kavramların kullanıldığı her çözümleyici yaklaşım, eğer ele alınan inceleme konusu özgünse, göstergebilimciyi de, bilimsel tasarısı açısından yeni buluşlara götürebilir.

35.

[Demek ki] Göstergebilimcinin kuramsal oyunu temelde ikili bir boyut taşır: 1. Kuramsal modeli aşama aşama "inşa etme"ye çalışırken, daha önce "inşa edilmiş"kuramsal taslağı (dikey ve yatay bağıntılar) da geliştirmek; 2. Bu amaçla da varsayımsal tasarıyı, insanların üretmiş olduğu dizgelere ya da doğal dünyaya uygulamak, yani bunları çözümlemek.

36.

[Ama] Çözümleme işleminin kendisi göstergebilimci için salt amaç değildir: Varsayımsal tasarısını kuramsal olarak geliştirme oyununu oynarken, yine oynamak zorunda olduğu ikinci bir oyundur çözümleme.

37.

Göstergebilimci nitelikleriyle donanmış bir *homo semioticus* için, ya da ideal bir *homo semioticus* için çözümleme "dünyanın insan için ve insanın insan için taşıdığı anlamı/anlamları" (eğer böyle bir anlam

taşıma, anlam belirtme söz konusuysa) görebilme, kavrayabilme, anlam taşıma olayının ve sürecinin oluşumunu, kuruluşunu, eklemlenişini, düzenlenişini yeniden yapılandırabilme, yeniden anlamlandırabilme ve bu yolla hem *genel, soyut* ve *evrensel* hem de *yalın, tutarlı* ve *tümükapsayıcı* bir kuram (kuramsal bir model) yaratabilme, geliştirebilme oyunudur.

38.

[Bu açıdan] Göstergebilim hem *alçakgönüllü* bir oyundur; hem de *iddialı* bir oyundur:

— *alçakgönüllüdür* çünkü kendini, yalnızca incelediği metinlerin (*anlamlı bütün, dizge, yapı* diye de adlandırır bu metinleri) içeriğiyle sınırlar; oyunun kuralını yalnızca oynadığı alan içinde tutar, her yere yaymaz; metni çevreleyen metindışı bilgileri edinmiştir ama bunlara, ancak metin içinde belirirlerse başvurur *(içkinlik ilkesi)*; çünkü metin dışını değil metin içini anlamlandırmaya çalışır. Ayrıca bir metnin içeriğinin, anlamlı öğeler arasındaki ayrımların temeli üstünde yükseldiğini, öğelerin birbirine göre değerini belirleyecek olanın bu ayrımlar olduğunu bildiğinden, bir metnin anlamını kavramanın da öncelikle içerikteki ayrımların gözlemlenmesinden geçtiğine inanır *(yapısallık ilkesi)*.

— *iddialıdır* çünkü incelediği dizgelerdeki ya da metinlerdeki anlamlar dünyasını yeniden kurmaya çalışırken, insan düşüncesinin değişmeyen ve değişen özelliklerini, bu özellikler arasındaki ilişkileri belirleyecek bilimsel bir aygıtı (bilimsel tasarı, kuramsal model) da tutarlı bir biçimde geliştirmeyi amaçlar.

39.

Göstergebilimcinin kuramı, kuramsal modeli ya da bir başka deyişle sürekli gelişmeye açık olan bilimsel tasarısı aşamalardan oluşan bir *üstdil*'dir: İncelenen *konudil*'deki (inceleme sürecine alınmış gösterge dizgesine, anlamlı bütüne verilen ad), anlamlar dünyasını, anlamlar ağını yeniden oluşturup sergileyecek bir üstdildir bu: Gündelik yaşamda, bildirişimde bulunmak için kullandığımız doğal dillerin anlamsal yapısından bağımsız olarak oluşturulmuş, "yapma", "bilimsel" bir üstdil. Göstergebilimcinin konudil düzeyine yönelttiği, uyguladığı üstdil birbirini içeren, birbirini tanımlayan ve birbirini denetleyen üç ayrı düzeyin eklemlenmesinden oluşmuş mantıksal bir aşamalar düzenidir:

— *betimsel düzey*: konudili betimlemeye yarayan kavramların (*öğe, birim, sınıf, kategori*, vb.) ve işlemlerin (*belirleme, kesitleme, ornatma,*

değiştirme, vb.) kullanıldığı düzey;
— *yöntembilimsel düzey*: betimleme düzeyinde başvurulan kavram ve işlemler arasında bir iç tutarlılığın kurulmasına çalışan, bunların birbiriyle uyuşmasını sağlayan düzey;
— *bilimkuramsal düzey*: yöntembilimsel ve betimsel düzeylerin temellendiği kalkış aşaması. Bu düzeyde belli sayıda tanıtlanmamış kavramdan *(belit: aksiyom)* oluşan bir bütün *(belitsel dizge: aksiyomatik)* söz konusudur. Kendisi tanıtlanmayan ama öbür kavramların tanıtlanması için ön dayanak olan belitsel dizgedeki kavramların karşılıklı tanımlanmasıyla da tutarlı bir kavramsal yapı oluşturulur. Bilimkuramsal düzeydeki belitler arasında da *bağıntı* ya da *ilişki* kavramı özellikle önemli bir yer tutar. Çünkü göstergebilim anlamın ancak öğeler arasındaki ilişkilerle *(benzerlik/karşıtlık)* belirleneceğine inanır: Soyut, derin düzeydeki öğelerin karşılıklı tanımlanmasıyla *anlamlamanın temel yapısı* ortaya çıkar. Yapıyı kuran bağıntı türleri de mantıksal olarak *karşıtlık, çelişiklik, içerme* (ya da *tümleme*) bağıntılarıdır.
Demek ki, göstergebilim konudili inceleyecek bir üstdildir: Böyle bir üstdil de yoğun bir *kavramlaş(tır)ma* ve *biçimselleş(tir)me* (biçimsel bir dilyetisine dönüştürme) gerektirir.

40.
Bir konudilin yapısındaki anlamların düzenini kavrayacak ve yeniden üretecek üstdili inceleyecek olan da bir üstdildir. Böyle bir ikinci üstdilin yaratılması da her zaman için olasıdır. Bir başka deyişle, metinleri *(konudil)* inceleyen göstergebilimin *(üstdil)* de göstergebilimi *(üstüstdil: üstgöstergebilim)* yapılabilir, yapılmaktadır. Bu aşama sırası ilkece daha da artırılabilir.

41.
İster bir gösterge dizgesinin (metin) üretilmesi aşamasında olsun, ister bu gösterge dizgesinin anlamlar evrenini kavrayacak göstergebilim aşamasında olsun, isterse de üstgöstergebilim düzeyinde olsun her şey bir anlamlama (anlamlandırma) sorununa dayanır: Anlamı biçimlendirip sunma (birinci aşamadaki üretim: sözgelimi bir yazınsal metni yaratma edimi); bu sunuşun "içindeki" anlamlar dünyasını kavrayıp bir üstdil aracılığıyla yeniden üretme (ikinci aşamadaki üretim: göstergebilim kuramı, göstergebilimsel model, göstergebilimsel tasarı); anlamın bir üstdille yeniden üretiliş biçiminin kavranması ve bir üstüstdil aracılığıyla üretilmesi (üçüncü aşamadaki üretim: üstgöstergebilim).

42.
[Bu] Bitmeyen oyun, hep bir üst aşamada sürebileceği için bitmez: Ama her aşama kendi üretimini ilkece eksiksiz yapmak, kendi üretim sürecini bütünlemek "zorundadır".

43.
İnsan ve dünya, insan ve insan ilişkilerinde, her şey anlamlama sorununa dayanıyorsa (her şeyin buna dayandığı kabul edilirse), kuramsal boyutun oluşturulmasında da her şey çözümleme eyleminden geçer.

44.
Bir yaratıcı (yazar ya da sanatçı), yapıtını oluştururken, ileriye yönelik ve geriye dönük gidiş gelişlerle, *içkin* olarak, düşünsel düzlemde çözümlemeler yapar, daha doğrusu bir çözümlemeyi yaşar, anlamlandırma eyleminin kendisini ortaya koyar. Yaratımsal bir çözümlemedir bu olsa olsa. Bu birinci üretim aşamasından, yaratım aşamasından sonra gelen çözümlemelerse kuramsaldır, kuramsal niteliklidir.

45.
[Öyleyse] Kuramsal çözümlemeler her aşamada (göstergebilim ve üstgöstergebilim) bir inceleme nesnesine (konudil) yöneliktir. Salt göstergebilimsel çözümlemeyi ele alırsak, bu çözümlemenin inceleme nesnesi yani inceleme konusu, varsayımsal olarak çeşitli öğeler arasındaki ilişkilerle kurulmuş, örülmüş, üretilmiş bir doku, bir metin olarak kabul edilir.

46.
Göstergebilimin inceleme konusu olan bir metnin gerçekleşme süreci dizgesel, yapısal olarak bütünlenmiştir ama anlamsal açılım ufku, kendisiyle bağlantı kuracak okurlar (*gösterge avcıları* ya da isterseniz *homo semioticus*'lar) açısından tutarlı üretime kapalı değildir.

47.
[Buna göre] Bir metin hem gerçekleşmesi tamamlanmış bir *ürün*'dür; hem de yeni bir bakış açısına göre yeniden yaşanacak, yeniden anlamlandırılacak bir *üretim kaynağı*'dır.

48.

Göstergebilimci bu tür niteliklerle donanmış olduğunu önceden kabul ettiği bir metni (yani sözle, yazıyla, görüntüyle, el-kol-baş hareketiyle, vb. ile gerçekleşmiş her anlamlı bütünü) çözümlerken (çözümleme oyununu yaşarken), hem bu metnin "söylediği şeyler"i (anlamlar evrenini) görmeye hem de "söylenenlerin biçimi"ni, düzenini (içeriğin biçimi) kavramaya ve yeniden yapılandırmaya çalışır. Bir başka deyişle, göstergebilimsel çözümleme, anlamlı bir bütüne (metne) yaklaştığında *anlatım düzlemi*'nin özelliklerini, yani dilsel ve biçemsel yapıları bir başka etkinlik alanına bırakarak doğrudan doğruya *içerik düzlemi*'nin *biçim*'ine yönelir.

49.

Göstergebilim içerik düzlemindeki biçimin de üç değişik düzeyde düzenlendiğini, oluştuğunu, bu nedenle de üç düzeyde çözümlenebileceğini benimser.

Yüzeyden derine doğru bu düzeyler şöyle adlandırılır: *Söylemsel düzey; anlatısal düzey; mantıksal-anlamsal düzey.*

Bu düzeyler iki süreç açısından değerlendirilebilir: *Üretim süreci* ve *çözümleme süreci.*

Soruna gösterge dizgelerinin üretimi açısından ve salt kuramsal boyutta bakacak olursak, *mantıksal-anlamsal düzey*'den (anlam oluşumunun temellendiği en soyut, en temel aşama) *anlatısal düzey*'e (temel anlam yapılarının, anlatı izlenceleri içinde yer alarak, işlevsel birimlere yani *eyleyen*'lere dönüştüğü aşama), oradan da *söylemsel düzey*'e (işlevsel birimlerin yani eyleyenlerin kişiler haline dönüşerek belli bir uzam ve zaman için yer aldığı aşama) ulaşırız. Bu üçüncü düzeyden sonra da ele aldığımız göstergebilimin doğrudan inceleme konusu dışında kalan *anlatım düzlemi* (metin haline dönüşme, *metinselleşme*) gelir.

Ama soruna gösterge dizgelerinin çözümlenmesi açısından bakacak olursak, bu kez ters yönde bir süreç izleriz: Yani çözümlemeci *anlatım düzlemi*'ni kesitleyerek, önce *söylemsel düzey*'e yaklaşır (kişilerin uzam ve zaman içinde yer alışlarını ele alır), ardından *anlatısal düzey*'e geçer (kişilerin anlatı izlenceleri içindeki işlevlerini değerlendirir), son olarak da *mantıksal-anlamsal düzey*'e ulaşır (içeriğin temel yapısını araştırır). Çözümlemesini yüzeyden derine uzanan bu aşama sırasını izleyerek yapan *(çözümleme)* bir göstergebilimci, çalışmasını sunarken *(sunuş)* ters aşama sırasını izleyebilir.

50.

[Demek ki] Göstergebilimsel çözümleme, anlamlı bir bütünün (metnin) içerik düzlemine yüzeyden derine doğru yaklaştığında, kaba çizgileriyle belirtecek olursak üç düzeye ilişkin olarak şu işlemleri yapar: 1. Metindeki kişilerin, zamanların ve uzamların bir dilyetisi (bir anlatış ustalığı, bir yaratış sanatçılığı) aracılığıyla nasıl düzenlendiğini, sözgelimi sanatsal, yazınsal bir tasarının *söylem* aşamasına nasıl geldiğini araştırır; 2. Kişilerin "olay örgüsü" içindeki işlevlerini saptamaya, kişilere bağlı eylem, olay ve duyguların nasıl düzenlendiğini, bir *anlatı izlencesi* içinde nasıl eklemlendiğini kavramaya çalışır; 3. Metnin ilk iki düzeyinde belirlenen anlam evreninin temellendiği, kaynaklandığı en soyut, en mantıksal, en derin düzeydeki gücül yapıların neler olduğunu görmeye ve göstermeye yönelir.

51.

[Bu açıdan] Göstergebilimsel çözümleme bir *okuma edimi*'dir. Ancak buradaki okuma, sıradan ve yaygın okuma anlayışıyla örtüşmez. Yaygın okuma, bir metnin belirgin, apaçık, besbelli olan anlamının peşinde koşarken, önceden bildiği, beklediği bir şeyi bulduğunda da durur (burada kuşkusuz çizgisel okumanın değil, dikey okumanın durması söz konusudur). Göstergebilimsel çözümleme anlamındaki okuma edimiyse, hem daha yoğun, hem daha dikkatli, hem daha duyarlı hem de daha yöntemli bir çaba gerektirir: Var olduğu kabul edilen yapıyı ayrıştırarak, bozarak, çözerek yeniden kurma, yeniden yapılandırma eylemidir göstergebilimsel çözümleme (*yapıbozma* ve *yapıyı yeniden kurma*). Bu anlamdaki bir okuma ediminde her özgün metin, her özgün *anlamlı dizge* göstergebilimci için kuramsal modeli açısından bilimsel bir buluş kaynağı da olacaktır. Bir metni okumak, çözümlemek, o metnin ayırıcı bir özelliği varsa daha "anlamlı"dır. Bu ayırıcılık da, göstergebilimcinin yaklaşımının değişmez bir "reçete" gibi her metne aynen uygulanması olasılığını ortadan kaldırır: Üretim süreci özgün her metin, çözümleme sürecinin ve bu süreçte başvurulan çözümleme modelinin de yenileşmesini, gelişmesini sağlayabilir.

52.

Göstergebilimci, çözümlemesini üç düzeyde sürdürürken, bu düzeyleri de yüzeyden derine doğru ana çizgileriyle şöyle adlandırır: 1. *Söylem çözümlemesi;* 2. *Anlatı çözümlemesi;* 3. *Temel yapı (mantıksal-anlamsal yapı) çözümlemesi.*

Bu üç aşamalı çözümleme süreci (ya da ters yönden bakarsak üretim süreci), *sözdizim* ve *anlam* bileşenlerinin hem yatay *(dizimsel ilişkiler)* hem de dikey *(düzeyler arası ilişkiler)* boyutlardaki eklemlenişine dayanır.

53.

Söylem çözümlemesi. Bir metin, dilyetisiyle oluşturulmuş bir yapıysa, bu yapıdaki birimler arasında da kurallı ilişkiler demeti söz konusudur. İncelenen metin, doğal dille (sözgelimi Türkçe ile) üretilmişse, bu metinde sözcükler sözcüklerle, tümceler tümcelerle, bütün bunları kapsayan ya da aşan sözceler de sözcelerle bağlantı içindedir. Bir metnin gerçekleşme aşamasına ulaştığını gösteren bu tür bağlantılar düzenini *söylem* diye adlandırırsak, bu söylemi okumak, yani çözümlemek de söylemsel birimler ve birim öbekleri *(sözceler)* arasındaki bağlantıları izlemek demektir. Bir metnin, dilsel boyutta söylediği şeyin dışında da bir şeyler belirttiğini düşünürsek, bu bağlantıların salt dilbilgisi (ya da dilbilim) boyutundan kalkılarak değil de *retorik* boyutu da aşılarak değerlendirileceğini unutmamak gerekir.

53.1. İlk okumada, doğal dille oluşmuş bir metin, değişik ve yoğun anlamlar içerebilecek bir sözcük yığını gibi görünebilir. Kuramsal oyununa başlayan bir göstergebilimci, dilbilgisi ve retorik oyunlarıyla örülmüş bu yığına, daha doğrusu yığınsal görünüme kendi kafasında "bir parça düzen verebilmek" ve anlam evreninin açılmasını başlatabilmek için, daha önce oluşturmuş olduğu (ya da oluşturulmuş bulduğu) varsayımsal model doğrultusunda (ya da bazı öngerçekler ve ilkeler uyarınca) bir ilk sınıflandırmaya gidebilir (sınıflandırma da yapıbozma eyleminden geçer). Sözgelimi kişileri, kişilerin üstlendikleri "rol"leri, davranışlarını ve davranışların gerçekleştiği zaman ve uzamı bir ilk yaklaşımla belirleyebilir (metni *kesitleme* de bu amaçla yapılır). Oyunun bu ilk kurallı işlemi, metin içinde belli sahnelerin saptanmasına ve metnin ilk anlam kavşaklarına (kesitlerine, okuma birimlerine) ayrılmasına olanak tanımış olur. Böylece bir ya da birçok anlatı kişisinin (ya da geleneksel anlatımla kahramanların) belli bir zaman ve uzam bütünlüğü içindeki durumu ve eylemi de belirginleşir. Bu öğelerden birinin değişmesiyle, birinin bir dönüşüme uğramasıyla da yeni

bir sahne oluşur.

53.2. Söylem çözümlemesinin ikinci aşamasında, sahneler arasındaki ayrımları, yine dilbilgisel ve retorik yapıyı bozarak, açarak ve aşarak saptama ve adlandırma çalışması yer alır. Sahneler arasındaki ayrımları bulmak, anlatı kişilerinin ya da kişileri simgeleyen "rol"lerin nerede, ne zaman, hangi durum ve eylemler açısından değer kazandığını, hangi duruma ya da oluşuma göre biçimlendiğini ortaya koyar. Bir başka deyişle, sahneler arasındaki ayrımı bulmak demek, sahnelerin geçirdiği dönüşümü bulmak demektir; dönüşümü bulmaksa, anlamın düzenleniş doğrultusunu yakalamaktır. Ayrımlar yoksa, dönüşüm yoktur; dönüşüm yoksa zaten anlamın eklemlenmesi, üretimi de yoktur göstergebilimci için. Sahnelerin arasındaki ayrımları ya da dönüşümleri saptamak, bir yöntemin yanı sıra, metinlere özellikle "retorik oyunları" açısından (ama bu retorik oyunlarına da takılıp kalmadan) bakma deneyimini, duyarlılığını da edinmiş olmayı gerektirir hiç kuşkusuz (kültür kodlarını daha önce yaşamış, daha önce edinmiş olma özelliği).

53.3. Söylem çözümlemesinin üçüncü aşaması, adlandırılan sahnelerin birlikte bulunabilecek, bir arada bulunabilecek, aynı *izlek* (tema) çevresinde toplanabilecek olanlarıyla (*benzerler* ya da *birbirini içerenler*, birbirini bütünleyenler) birbirinden ayrılması gerekenleri *(karşıtlar, çelişikler)* ayrı ayrı sınıflandırma çalışmasıdır kısaca. Sözgelimi kişiler ya da "rol"ler sahnelerin tek tek adlandırılmasından sonra (ya da bu adlandırmalara bağlı olarak) ve değişik *anlam eksenleri*'ne göre izleklerin belirginleşmesini sağlayacak şu türden ikiliklerle (gerektiğinde ara kategorilerle birlikte) sınıflandırılabilir: *yaşayanlar/ölenler; etkin olanlar/durgun olanlar; konuşanlar/dinleyenler; yönetenler/yönetilenler; temsil edenler/temsil edilenler; yardım edenler/karşı çıkanlar; özgürler/tutsaklar; inananlar/inanmayanlar; güçlüler/güçsüzler; ezenler/ezilenler; başarılılar/başarısızlar; üretenler/tüketenler; etkileyenler/etkilenenler; güzeller/çirkinler; büyükler/küçükler; aldatanlar/aldatılanlar; sevilenler/nefret edilenler; sevenler/nefret edenler; görünenler/gizlenenler; olduğu gibi görünenler/göründüğü gibi olmayanlar; iyiler /kötüler; akıllılar/aptallar; kurnazlar/saflar;* vb.

Bu ikiliklerin (izlekler) ara kategoriler de göz önüne alı-

narak, daha somut niteliklerle (figürler) "süslenip süslenmediği"ne de özellikle dikkat edilirse, söylemsel düzeyin katmanları iyice belirgin duruma getirilir; söylem boyutu daha ayrıntılı okunmuş olur.

Kuşkusuz, birbiriyle uyum gösterenler ile birbiriyle çelişenleri ayrı ayrı sınıflandırmak (izlekleri belirlemek) ve bunları "süsleyen", "giydiren" nitelikleri araştırmak (figürleri bulmak), kuramsal oyunun söylem boyutundaki en fazla deneyim, en fazla dikkat ve kültürel kodu en fazla edinmiş olmayı gerektiren aşamasıdır. Bu sınıflandırma sürecinin hızı, çözümlemede belli bir deneyim kazanmayla orantılı olarak artar ama, incelenen metnin özgünlük ve karmaşıklık derecesine göre de farklılık gösterir. Ancak, yine de, böyle bir söylemsel sınıflandırma eylemini de genelde, yavaşlatılmış, ağır bir tempoda gerçekleştirmek de kuramsal okuma oyununa değişik bir haz, bir tad verir. Böylece söylem çözümlemesi, dilbilgisel yapıların ve retorik oyunlarının hemen altında yatan içeriğin yüzeysel düzeyinin düzenleniş, eklemleniş, zincirleniş kuralını yeniden belirlemiş ve yeniden yapılandırmış olur. Sözgelimi doğal dil içinde, doğal dille birlikte oluşan bir metindeki yapının anlamsal oluşum sürecine bizi, anlatım boyutunu (dilbilgisel ve biçemsel yapılar, retorik oyunları) aşarak ilk yaklaştıran bir etkinlik olarak görülebilir söylem çözümlemesi.

53.4. [Açıklama. *İçeriğin biçimi*'ni araştıran anlamlama göstergebilimi anlatım düzleminin özelliklerini, yani dilbilgisel ve biçemsel yapılar ile retorik oyunlarının varlığını ve önemini kuşkusuz yadsımaz ve incelenmelerini de dışlamaz; ama, bu anlatımsal özellikleri de kendileri için değil, içerik düzlemine geçiş için inceleme alanına alır. Anlatım düzleminin özelliklerinin bir amaç olarak araştırılmasını da sözgelimi *metin dilbilimi* ve *yeni sözbilim* (retorik) kuramcılarına bırakır.]

54.

Anlatı çözümlemesi. Her metnin içerik düzlemine ilişkin bir oluşum biçimi, üretiliş düzeni vardır ama, bunun yanı sıra, yine her metnin "bir şeyler anlatması", yani bir öykü, bir anlatı taşıması da söz konusu olabilir göstergebilim açısından. Bu nedenle, söylem çözümlemesi, anlatı çözümlemesiyle bütünlenmek zorundadır.

54.1. Söylem çözümlemesinde saptanan karşıtlıkların en yoğun yaşandığı yerler, metnin içerik boyutundaki dönüşüm yerleridir. Bir başka deyişle, söylem düzleminde saptanan sahneler arasındaki ayrımlar, metnin olay örgüsü (ya da anlatı) açısından dönüşüme uğradığı noktalardır. Yani anlatı düzeyi de, söylem düzeyindeki sahnelere uygun olarak, bir durumdan bir başka duruma, daha doğrusu bir *durum sözcesi*'nden bir başka durum sözcesine geçildiğini gösterir. İki durum ya da iki durum sözcesi arasındaki ayrım ise, öykü ya da anlatı boyutunda bir dönüşüm *(edim sözcesi)* bulunduğunu belirtir. Bundan dolayı, anlatı çözümlemesinde yapılacak ilk iş, sözdizimsel işlevlerin, teknik bir terimle belirtecek olursak *eyleyenler*'in *(Özne/Nesne; Gönderen/Gönderilen; Yardımeden/Karşıçıkan)* yer aldığı ve en yalın sözdizimsel anlatı yapısı diye tanımlayabileceğimiz *temel sözceler*'i saptamaktır. *Temel sözce* de en az iki eyleyen arasındaki ilişkiden doğar ve iki biçimde gerçekleşir: 1. *Durum sözcesi* (Özne ile Nesne arasındaki ayrılık ya da birliktelik ilişkisi); 2. *Edim sözcesi* (bir durum sözcesini bir başka durum sözcesine dönüştüren edimin bulunduğu sözce).

54.2. [Demek ki]Bir anlatının oluşması en azından bir *başlangıç durumu* (durum sözcesi) ile bir *sonuç durumu*'nun (bir başka durum sözcesi) ve bu iki durum arasındaki *temel dönüşüm*'ü (edim sözcesi) gerçekleştirecek bir *Dönüştürücü Özne*'nin varlığını gerektirir.

54.3. Başlangıç durumunu sonuç durumuna ulaştıran temel dönüşümün gerçekleşme sürecini ya da daha teknik bir anlatımla bir edim sözcesinin bir durum sözcesini etkileyip yeni bir durum sözcesine dönüştürmesi sürecini göstergebilimciler *anlatı izlencesi* (anlatı programı) olarak adlandırırlar. Anlatı boyutundaki sözdizimsel düzeni çözümlemeye girişen bir göstergebilimcinin birinci etkinliği, durum sözcelerini saptamak, ardından da bu sözcelerin dönüşümlerini izlemektir. Çünkü bir anlatı izlencesi ancak bir Özne'nin bir başka Özne'yi etkileyerek, içinde bulunduğu durumu bir başka duruma dönüştürmesiyle oluşur. Anlatı izlencesi de dört evre içerir: *Eyletim/edinim/edim/yaptırım.*

54.3.1. Anlatı izlencesinin birinci evresi: Eyletim (Manipülasyon): Bir anlatının, bir olay örgüsünün oluşması genelde, temel dönüşümü gerçekleştirecek, yani olayın akışını yönlendirecek bir Özne'nin aranıp bulunmasıyla sağlanır. Bir başka deyişle, bir eyleyen (bir insanı, bir hayvanı, bir nesneyi, bir kavramı kapsayan işlevsel ve biçimsel birim; yani bu bağlamda *Özne*), herhangi bir eylemi yapmayı, bir başka eyleyenin (yani bir *Gönderen* ya da *Görevlendiren*) önerisiyle ya da zorlamasıyla üstlendiği gibi, doğrudan doğruya kendi kendine, kendi isteğiyle de üstlenebilir: Yani ya bir başkası tarafından (Gönderen) eyleme geçirilir *(zorunda olmak)* ya da eyleme geçmeyi kendisi ister, hiçbir zorlama olmadan *(istemek)*. Demek ki, eyletim aşaması, Gönderen ile Özne arasındaki ilişkidir. Gönderen, belli bir izlenceyi uygulatmak amacıyla, bulduğu (ya da bulacağı) Özne'yi etkilemeye, inandırmaya çalışır. Gönderen'in bu *inandırıcı edim*'ine karşılık, Özne de *yorumlayıcı edim*'iyle Gönderen'in söz ve davranışlarının gerçekliğini, doğruluğunu araştırır, bunları kendi bakış açısına göre yorumlayıp değerlendirir, izlenceyi uygulayıp uygulamamaya karar verir. Kuşkusuz böyle bir durum, Gönderen ile Özne arasında eşit düzeyde bir ilişki kurulduğu zaman geçerlidir. Eğer söz konusu iki eyleyen arasında bir uzlaşma, bir anlaşma olursa, o zaman izlenceyi gerçekleştirmek için bir *sözleşme* yapılır. Ama Gönderen ile Özne arasında eşit düzeyde bir ilişkinin kurulmadığı durumlar da söz konusu olabilir. Sözgelimi, Gönderen, Özne'ye göre daha üstün bir durumda, ona istediğini yaptırtacak bir durumda bulunabilir. Böyle olunca da Özne, Gönderen'in isteğini, kendi istemese de yerine getirmek zorunda kalır. Her iki koşulda da anlatı izlencesi, Gönderen'in *eyletim*'iyle, yani Özne'yi *manipüle etme*'yi başarmasıyla başlamış olur.

54.3.2. Anlatı izlencesinin ikinci evresi: Edinim (Kompetans): Birinci aşama gerçekleşirse, yani bir Özne, Gönderen'in izlencesini uygulamayı kabul ederse, o zaman eylemi gerçekleştirebilmesi için gereken bazı yetenekleri de ya doğuştan edinmiş olması ya da bu izlencenin gerekli kıldığı koşullara göre sonradan edinmesi gerekecektir. Dolayısıyla bu evre de *edinim* (*edinç* ya da *kompetans* da

denir) diye adlandırılmıştır. Edinim evresinde Gönderen'in işlevi biter ve Özne gereken yetenekleri (*yapmayı bilmek* ve *yapabilmek*) belli sınamalardan (*yetilendirici sınama*'dır burada söz konusu olan) geçerek edinmeye çalışır (bunlara doğuştan sahip değilse kuşkusuz). Özne'nin anlatı izlencesinin akışını sağlayacak temel dönüşümü yapabilmesi, yani Gönderen ile yaptığı sözleşmeyi gerçekleştirebilmesi, ancak söz konusu yeteneklerle donanmasıyla olanaklıdır. Bu özelliklerden, yeteneklerden birinin eksikliği, Özne'nin başarısızlığına yol açar. İlk sınamada başarısızlığa uğrayan Özne, yeteneklerle tam olarak donanmak için edinim evresini yeniden yaşar. Özne, gerekli yetenekleri edinmeye çalışırken, anlatı izlencesi içine giren bazı başka eyleyenlerden destek görür *(Yardımedenler)*, bazıları da *karşı-izlence*'yle, Özne'nin çabalarını engellemeye çalışır (*Karşıçıkanlar* ya da *Karşı-Özneler*).

54.3.3. *Anlatı izlencesinin üçüncü evresi: Edim (Performans):* Özne gerekli yetenekleri edinince, yani yetilendirici sınamadan başarıyla çıkınca, anlatı izlencesinin gerçekleşmesini sağlayacak asıl eylemini yapabilir. Bu da *yetilendirici sınama*'nın ardından *sonuçlandırıcı sınama*'yı da başarıyla yerine getirmesi *(yapmak, gerçekleştirmek)* demektir *(edim)*. Böylece, Dönüştürücü Özne'nin gereken eylemi yapması ve Nesne'sine (Amacına) ulaşmasıyla başlangıç durumundan sonuç durumuna *(dönüşümlü durum)* geçilmiş olur.

54.3.4. *Anlatı izlencesinin dördüncü evresi: Yaptırım (Sanksiyon):* Özne'nin edimi, kendisini görevlendiren yani anlatı izlencesini benimsettiren Gönderen tarafından değerlendirilir bu evrede. Bir başka deyişle, yaptırım, Özne'nin başarısına ya da başarısızlığına göre ödüllendirildiği ya da cezalandırıldığı evredir. Özne edim aşamasındaki *sonuçlandırıcı sınama*'dan başarıyla çıkmışsa yaptırım aşamasında da *onurlandırıcı sınama*'dan başarıyla geçecektir. Yaptırım evresindeki değerlendirmeyi dönüştürücü eylemi gerçekleştiren Özne'nin kendisi de yine kendisine dönük olarak yapabilir. Eğer görevi kendi kendine üstlenmişse. Demek ki, anlatı izlencesinin başlangıcında yapılan sözleşme uyarınca Gönderen, anlatı izlencesinin sonunda yeniden ama bu kez yeni bir iş-

levle belirir: Gönderilen (ya da Değerlendiren) işleviyle ortaya çıkıp Özne'nin edimini denetler, değerlendirir. Sonuçta, Özne, ediminde başarılıysa ödüllendirilir, başarısızsa cezalandırılır.

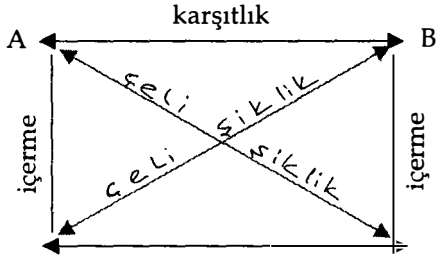
54.4 Dört evreden oluşan anlatı izlencesi, olay örgüsü (*anlatının sözdizimi* ve buna bağlı olarak *anlatının anlamı*) içindeki işlevleri, anlamlarıyla birlikte belirlemeyi sağlar. Ancak, daha önce de değindiğimiz gibi bir anlatı izlencesinin karşısında, bir *karşı- izlence* ya da evrelerden her biri için bir *karşı-evre* de bulunabilir. Bu karşı-izlencenin amacı da, eyleme geçmesi beklenen Özne'nin gerçekleştirmeye çalışacağı izlenceyi bir Karşı-Özne'nin katılımıyla engellemek, geciktirmek ya da tümüyle ortadan kaldırmaktır: Böylece Karşı-Özne, Özne'nin yerini alırken, karşı-izlence de izlencenin yerine geçmiş olur. Demek ki, anlatı çözümlemesinde her zaman bir Özne ile Karşı-Özne çatışmasını da öngörmek gerekir. Öte yandan, edinim ve edim evreleri anlatının *eylemsel (pragmatik)* düzlemini, eyletim ve yaptırım evreleriyse *bilişsel (kognitif)* düzlemini oluşturur. Eyletim evresinde Özne'yi eyleme geçirmek için *inandırma*, ikna etme, kandırma, yaptırım evresindeyse Özne'nin eylemini *yorumlama* söz konusudur. İşin içine inandırma ve yorumlama girince de, davranışların (Gönderen ve Özne açısından) bakış açısına göre *doğru, yanlış, yalan, gizli* gibi değerlerden hangisini taşıdığı söz konusu olur ve ortaya bakış açılarına göre durumları değerlendirmek sorunu çıkar.

Bütün bu sorunlar ve burada değinmediğimiz daha birçok karmaşık özel durum ve iç içe geçmeler nedeniyle, anlatı çözümlemesinin anlamlı bütünün kavranmasında ayrı bir özen gerektirdiği de kesindir.

55.

Temel yapı (mantıksal-anlamsal yapı) çözümlemesi. Temel yapı ya da mantıksal-anlamsal yapı diye adlandırılan düzey anlam evreninin en soyut, en derin düzeyidir. Bu aşamadaki temel ve mantıksal ilişkiler, anlamın temellendiği, kaynaklandığı gücül yapıları oluşturur. Çözümlemenin bu üçüncü katmanında yapılacak ilk iş, söylem ve anlatı düzeylerinde saptanan ilişkileri düzenleyen derin, soyut mantığın ne olduğunu bulmaktır. Bir başka deyişle, anlam üretimi-

nin temel yapılarını kavramaktır. Bu nedenle öncelikle temel sözdizimin gerçekleşmesini sağlayan ilişkiler belirlenir ve aralarındaki mantıksal dönüşümün nasıl gerçekleştiği araştırılır. Daha doğrusu ilişkilerin (ya da bağıntıların) türleri (*karşıtlık, çelişiklik, içerme* ya da *tümleme* bağıntıları) *mantıksal dönüşüm*'e göre belirlenmeye çalışılır: *Değilleme, varlama* (ve dolayısıyla *içerme*). Bu amaçla da model olarak hem ilişki türlerini hem de aralarındaki mantıksal dönüşümü gösteren *göstergebilimsel dörtgen*'e başvurulur:

"B olmayan" alt karşıtlık "A olmayan"

Temel yapıda yer alan "sözdizimsel" öğeler arasındaki mantıksal, soyut bağıntılar saptanırken, yine temel yapıya ilişkin temel anlam bileşeni de belirlenir. Yani, soyut mantıksal öğelere, bir başka deyişle salt işlevsel değeri olan boş yapılara yüklenen ilk anlamsal değerlerin ne olduğu görülmeye çalışılır. Göstergebilim genel, evrensel, mantıksal, soyut, derin ve gücül karşıtlıklara ilişkin olarak özellikle *yaşam/ölüm* ve *doğa/kültür* ikiliklerini belirlemiştir.

Kuşkusuz, temel yapıdaki mantıksal ve anlamsal ilişkilerin belirlenmesi için öncelikle söylem ve anlatı düzeylerinin çözümlenmesi gerekir. Çünkü temel ve derin yapıdaki sözdizim ve anlam bileşenleri, daha yüzeysel boyutlarda yer alan söylem ve anlatının katmanlarını oluşturacak çekirdek ve gücül evreni simgeler. Bu çekirdek evrendeki gücül değerler ancak bir üst düzeyde (anlatı düzeyi) bir Özne tarafından, daha bir üst düzeyde de (söylem düzeyi) "rol"ü olan bir "Kişi" (aktör) tarafından üstlenildiğinde gücüllükten kurtulup gerçekleşme aşamasına geçecektir. Böylece, çözümleme sürecini inceleyen bir göstergebilimci, gerçekleşmiş yapılardan, bu yapıların kaynağını oluşturan gücül ve mantıksal (derin) yapılara, daha da açarak söylersek, bir metnin ya da bir gösterge dizgesinin *üretim çekirdeği*'ne ulaşmış olur.

56.

[Açıklama: Göstergebilimde metin (gösterge dizgesi) ile metni

üreten kişi (yazar, sanatçı, vb.) arasındaki ilişkiler, metnin üretildiği yer ve zaman, üretilmesine neden olan koşullar, üreten kişinin amaçları, metin dışı birimlerde değil yine metnin üretilme sürecinde araştırılır. Bir başka deyişle, yazarın ya da sanatçının yaratım koşulları metnin içinde ve metnin oluşumunu sağlayan "bakış açıları" içinde değerlendirilir.]

57.

[Sonuç olarak] Göstergebilimsel okuma (çözümleme), bir gösterge dizgesine, bir anlamlı bütüne, bir metne yaklaşımda, en kaba çizgileriyle şu üç yolu izler: *Söylemi çözümler; anlatıyı çözümler; temel yapıyı çözümler.* Çözümleme de bir anlamsal bütünün düzenini ayrıştırıp yeniden kurmak, yeniden üretmek demektir: Hem söylem, hem anlatı hem de temel yapı boyutunda.

58.

Göstergebilimsel okuma, bir metnin, bir gösterge dizgesinin yapısını ayrıştırıp yeniden yapılandırırken, kendi okuma modelini geliştirecek atılımları da (bilimsel buluş yapma) araştırır.

59.

Göstergebilimcinin (yöntemli olmaya çalışan bir *homo semioticus*) tasarısına, model oluşturma çabasına *haz veren*, onu *haz verici* bir kuramsal oyuna dönüştüren de, anlamlı bütünleri (özellikle de yazınsal ve sanatsal nitelikli metinleri, dizgeleri) *haz verici bir ürün* ve *bir üretim kaynağı* olarak görmesi değil midir?

Anlamlama Nesneleri

1. Çeviri

60.

Bir *homo semioticus* "anlam üstüne konuşma"nın "hem çevirmek, hem de anlam üretmek" olduğunu söyler. Gerçekten de bir konudil üstüne konuşmak, anlam üstüne konuşmaksa, bu bağlamda anlam üstüne konuşmak da, konudili bir üstdile çevirmektir, üstdile çevirmek de anlam üretmektir.

61.

Geniş anlamda çeviri. Bir yerde bir anlamın bulunduğunu kabul ettiğimiz an, o anlamı daha iyi kavramaya, kafamızda biçimlendirmeye çalışır, ardından da o anlam üstüne konuşmaya başlarız. Bir anlamı kavramaya çalışmak, onu çözümleyip yorumlamaksa, bir anlam üstüne konuşmak da onu yeniden biçimlendirerek üretmek demektir. Bir anlamlar evreni içinde yaşadığımıza göre, bu evrenin hemen her aşamasını kavrayıp yeniden anlatmak da (anlamlandırmak da) yaşamımızın ayrılmaz bir parçası. Bu da kuşkusuz bilgilenme ("Ansiklopedi"yi edinme) ve bilgilendirme ("Ansiklopedi"yi kullanma) [bkz. ilerde 2. anlamlama nesnesi: *Ansiklopedi*] düzeylerinde gerçekleşen, hem göstergeler arasında, hem aynı dil içinde hem de diller arasında dinamik bir düşünsel etkinlik.

62.

Göstergelerarası çeviri. Anlam üreten insanlar olarak kimi kez farklı gösterge dizgelerini birbirine çevirmeye çalışıyoruz. Sözgelimi ezgisel ses olarak zaman içinde yayılım gösteren bir müzik yapıtının (beste) kendi dizgesine özgü niteliklerini bir doğal dil (örneğin Türkçe) ile anlatıyoruz; yani müzik dilini (dilyetisi) bir doğal dile çevirerek anlam üretiyoruz. Renk ve biçim (figür) olarak uzam

içinde yayılım gösteren bir resmin (tablo) özelliklerini yine doğal bir dille anlamlandırıyoruz. Kısacası, belli bir tözü, gereci kullanarak gerçekleşmiş bir gösterge dizgesinin yapısal özelliklerini, farklı tözü, farklı gereci kullanan bir başka gösterge dizgesiyle vermeye çalışıyoruz. Böylece sözgelimi bir bildirişim aracı olan doğal dilleri kendi kendilerini açıklamada kullandığımız gibi başka gösterge dizgelerini açıklamada da kullanıyoruz.

63.

Diliçi çeviri. Aynı doğal dil dizgesi içinde kalarak, bir anlamlar bütününü, açıklama, tanımlama, çözümleme, yorumlama, eleştirme, uyarlama, özetleme yoluyla yeni bir anlatıma çeviriyoruz. Sözgelimi, bir dil sözlüğü hazırlarken, sözcüklerin tanımını veriyoruz. Bir romanın eleştirisini yaparken, anlatım ve / ya da içerikteki özelliklerini kendi eleştirel dilimize çeviriyoruz. Ya da aynı romanı (konudil) göstergebilimsel açıdan çözümleyerek, yapısını terimler ağından oluşan bir üstdile aktarıyoruz. Türkçe üstüne bir dilbilgisi kitabı yazarak Türk dilinin ses, anlam, sözdizim, biçim alanlarındaki işleyişini dilbilgisi terimlerine çeviriyoruz. Bir yetkilinin demecini, haber ya da yorum dilimize çevirerek bir gazete ya da bir dergide köşe yazısı olarak yayımlıyoruz. Bir fizik kuramcısının bilimsel bir dille yazdığı bir kitabı, gerektiğinde geniş kitlelerin de anlaması için yalınlaştırırken "vülgarizasyon" yoluyla diliçi çeviri yapıyoruz. Öte yandan, konuşan ya da yazan bir kişi olarak, "yani", "burada şunu demek istiyorum", "bir başka deyişle", "kısacası", "özet olarak" gibi deyişlerden sonra söylediklerimizle, bu deyişlerden önce söylediklerimizin bir çevirisini gerçekleştiriyoruz.

64.

Dillerarası çeviri (gerçek anlamda çeviri). Sözcüğün gerçek anlamıyla çeviriyi doğal dilleri birbirlerine çevirerek yaşıyoruz. Sözgelimi konferanslarda birkaç doğal dil arasında *sözlü çeviri (simültane[eşanlı], konsekütif[ardıl]çeviri)* yapıyoruz. Yabancı dillerdeki filmleri kendi dilimizde seslendirirken *dublaj* diye adlandırılan bir çeviri sürecini gerçekleştiriyoruz. Çizgi romanların yazılarını "biraz uyarlayarak" çeviriyoruz. Yabancı dillerdeki ilaç prospektüslerini içlerindeki "bilimsel ve teknik terimleri okundukları gibi yazarak" dilimize aktarıyoruz. Mahkemelerde "yeminli mütercimlik" görevini üstleniyoruz. Toplumsal bilimlerin ya da insan bilimlerinin herhangi bir dalında yazılmış bir kitabı özellikle terimlerde bir anlamsal eşdeğerlik sağlamaya çalışarak çeviriyoruz. Kutsal kitapları "mealen"

çeviriyoruz. Yazınsal diye adlandırılan metinlerin "yoruma açık", "çokanlamlı" söylemlerini bir dilden bir başka dile "metnin tadı"nı kaçırmadan çevirmeye çalışıyoruz. Bütün bu çevirileri de birinci dilden (özgün dil) yapabileceğimiz gibi ikinci dilden (özgün dilin daha önce çevrildiği dil) de yapabiliyoruz.

65.

Göstergebilimin konusu olarak dillerarası çeviri. Dilbilim iki doğal dil arasında biçimsel, sözdizimsel ve anlamsal uygunlukların sağlanması, diller arası tipolojik farklılıkların belirlenmesi bakımından çeviriyi kendi alanının önemli sorunlarından biri olarak görür. Öte yandan, göstergebilimi de, anlam oluşumunun üstüne bilgi edinmeyi, bilgi edinme yollarını da araştıran bir yaklaşım biçimi olarak kabul edersek, çeviri de anlam üstünde çalışan yaratıcı bir etkinlik olarak doğrudan doğruya göstergebilimin inceleme alanına girer. Şimdi gerçek anlamda çeviriyi ele alıp, göstergebilimsel açıdan anlamlandıralım:

Bütün çeviri türlerinde olduğu gibi, dillerarası çeviride de düşünsel boyutta gerçekleşen bir *dönüş(tür)üm* işlemi söz konusudur. Yani A dilinde ortaya çıkmış bir anlam evreni *(kalkış metni)*, B dilinde yeniden gerçekleştirilmek üzere dönüşüme uğratılır *(varış metni)*. Ancak bu dönüş(tür)üm işleminin en uygun, en ideal biçimde sonuçlanabilmesi de şu iki temel izlencenin yaşanmasını zorunlu kılar: 1. *Yorumlama*; 2. *Yeniden üretim.*

65.1. Yorumlama. Çeviri etkinliğinin birinci aşaması olan yorumlama, çevirisi yapılacak kalkış metnine (bir üretim eylemi sonucu oluşmuş ürün) yöneliktir. Çevirmen bir başka dilde yeniden üreteceği bu kalkış metnini "iyi" tanımak zorundadır. Bu nedenle dönüş(tür)üm işlemlerine geçmeden önce, söz konusu metnin, "içinde taşıdığı anlamlar evreni"ni incelemeye, bu evrenin ilişkiler ağını kavramaya çalışır. Ama böyle bir etkinliğin yerine getirilebilmesi için de kalkış metninin dilini "iyi" bilmenin yanı sıra bu metnin, içinde yer aldığı, onunla bütünleştiği anlam evrenini (kültür) de "iyi" tanımak gerekir. Bu iki ön koşulu yerine getiren çevirmen, yorumlama aşamasında *homo semioticus*'un görevini üstlenir ve metnin yüzeysel boyutunda görülen birimler (sözcükler, tümceler, sözceler) arasındaki yapısal ilişkilerden kalkarak, doğrudan doğruya anlam boyutundaki ilişkiler içine girer. Söz ko-

nusu anlam ağının da nasıl aşama aşama kurulduğunu, çözümleme süreci içinde yüzeyden derine doğru izlemeye çalışır. Bir metnin *üretim süreci*'nde etkisi olan bütün düzeylere (üretim süreci derinden yüzeye uzanır) yönelik bir *çözümleme süreci*'dir (çözümleme süreci de ters yönde ilerler: yüzeyden derine) burada söz konusu olan. Dolayısıyla, çevirmen bu aşamada bir *homo semioticus*'un işlevini üstlenir; ya da bir başka deyişle metin eleştirmeniyle, yorumbilimciyle, göstergebilimciyle özdeşleşir.

Bu açıdan, yorumlama iki dili "iyi" bilmenin dışında, en azından şu koşulların yerine getirilmesini zorunlu kılar:

— incelenecek kalkış metninin, içinde yer aldığı anlam evrenini (kültür) "iyi" tanımak ve bu evrene, metin içinde yansımaları varsa, görülürse, saptanırsa başvurmak;

— kalkış metninin içinde yer alan anlamlar evrenini çözümleme yöntemini "iyi" bilmek.

65.2 *Yeniden üretim.* Çeviri etkinliğinin ikinci aşaması, yorumlanan kalkış metninin varış dilinde yeniden üretilmesidir. Böylece dinamik olarak üretilmiş kalkış metni, yine dinamik olarak varış metnine dönüştürülür. *Yorumlama,* kalkış metninin üretim sürecine yönelikken, *yeniden üretim* de varış metninin oluşturulmasına yöneliktir. Varış metninin üretilmesi sırasında uygulanacak dönüşümler de, kalkış metninin anlamlar evrenini (üretim sürecindeki aşamaları) en uygun, en elverişli biçimde taşıyabilecek, bir başka deyişle mantıksal-anlatısal-söylemsel düzeni eşdeğerli olarak taşıyabilecek dilsel işlemler aracılığıyla gerçekleşir.

Yeniden üretim de, iki dili "iyi" bilmenin dışında, en azından şu koşulların yerine getirilmesini gerektirir:

— üretilecek varış metninin, içinde yer alacağı anlamlar evrenini (kültür) "iyi" tanımak ve bu evrene, metin içinde yansımaları verilecekse başvurmak;

— metin türüne göre varış dilinde metin oluşturma tekniklerini "iyi" bilmek (bilgi, edinim) ve "iyi" uygulamak (beceri, yapabilmek);

— kalkış metni ile varış metni arasında, bütün düzeylerde, olabildiğince eşdeğerlik sağlamak.

65.3. *Son "güzelleştirme" işlemleri.* Şimdi bu aşamada, uygulama bakımından önemli olan bir noktaya değinmemizde yarar var: Yeniden üretim edimini de tamamlayan bir çevirmenin, ortaya çıkan yeni metni belli bir süre için kaldırıp bir

yana koyması, bir başka deyişle ortaya çıkan çeviri metnini "havalandırma"sı, ondan belli ölçüde uzaklaşması gerekir. Çevirmen bir süre sonra aynı metni yeniden okumak üzere ele aldığında, bu kez söz konusu metni bir "çeviri" metin olarak değil de bir "telif" metin olarak okur. Aradan geçen "havalandırma" süresi içinde, kalkış dili'nin "baskı"sından, "ağırlığı"ndan da bir ölçüde uzaklaştığı için, çevirerek üretmiş olduğu metni, bu kez bir okur olarak yorumlar, gerekli gördüğü son "güzelleştirme" işlemlerini *(finisyon)* yapar. Kuşkusuz bu son dilsel ve biçemsel işlemleri yaparken de, denkliği, eşdeğerliği bozup bozmadığını da kalkış metnine bakarak denetler. Ayrıca çevirmen, yeniden üretim aşamasında kullandığı dilin (varış dili) genel ve standart yapısına (yüzeysel yapı) sıkı sıkıya bağlı kalabileceği gibi, gerektiğinde bu genel yapıyı "zorlayabilir" de.

66.

[Açıklama 1: *Kalkış dili* ile *varış dili*, farklı tipolojik özellikler taşıyan ayrı dil öbeklerinde yer alıyorsa, çeviri etkinliği özellikle de yeniden üretim edimi, dilsel ve biçemsel yapılardaki eşdeğerliğin sağlanması açısından görece olarak daha "güçleşir", daha uzun bir zaman dilimine yayılır. Örnek olarak Fransızca ile Türkçe'yi ele alırsak, Fransızca tarihsel (genetik) sınıflandırma açısından Hint- Avrupa dil ailesinde yer alır, tipolojik açıdan da *çözümleyici* ya da *yalınlayan* bir dildir; buna karşılık Türkçe tarihsel açıdan Altay dil ailesine bağlıdır, tipolojik bakımdan da *bitişimli* ya da *bağlantılı* bir dildir. Kuşkusuz bu koşullarda, Fransızca bir metni Türkçe'ye ya da Türkçe bir metni Fransızca'ya çevirmek, tipolojik yapıları birbirine yakın, benzer diller üstünde çalışmaktan daha "nazik" bir iş olacaktır.]

[Açıklama 2 : Çeviri etkinliğinde, çevirmen açısından deneyimin önemi yadsınamaz. Uygulamada çevirmenin özellikle metni anlama ve yorumlama güçlüklerini belli ölçüde azaltabilecek bir pratik olgu da aynı metnin daha önce başka dile ya da dillere yapılmış çevirisini bulmaktır (eğer varsa). Böylece, bir başka çevirmenin, bir başka dil çerçevesi içinde daha önce yaşamış olduğu çeviri serüveni örnek alınabilir (eğer sağlıklı bir çeviriyse kuşkusuz) ve metin içinde karar vermeyi gerektiren anlam belirsizlikleri bu örnek alınan çeviri serüvenine göre de çözümlenebilir.]

67.

Çevirmen açısından göstergebilim. "İdeal" bir çevirmenin var olabilmesinde, en azından iki doğal dili ve kültürü "iyi" bilmek *(edinim:kompetans)* ve "iyi" kullanmak *(kullanım:performans)* kuşkusuz ana koşuldur. Ancak bu iki niteliğe "ideal" düzeyde sahip olmak da, çevrilecek nesnenin (metin, konudil) "iyi" tanınmaması durumunda, ortaya çıkacak çeviri ürünün sağlıklı olması açısından pek bir işe yaramaz. Bu iki niteliğe eklenmesi gereken bir başka özellik de çevirmenin kalkış metnini "okuma"yı, "çözümleme"yi başarabilmesidir.

Gerçekten de "ideal" bir çevirmen, yorumlama süresince, kalkış metnindeki anlamın oluşumunu sağlayan çeşitli düzeylerin özelliklerini saptar, sözcük, dilbilgisi ve biçem (retorik oyunları) boyutunu inceleyerek anlam boyutunun katmanlarına geçer, söylem ve anlatı düzeylerini yakından tanımaya çalışır ve bunların yükseldiği temel yapıdaki soyut ve mantıksal ikilikleri araştırır. Daha sonra da ters yönde ilerleyerek bu temel ikilikler üstünde yükselen anlam üretim çizgisini adım adım yeniden izlemeye ve metnin anlam yaratan her düzeyini kavramaya çalışır.

Peki "ideal" bir çevirmen böyle bir çözümleme, yorumlama yöntemini nasıl edinecektir ya da edinebilir?

Rus biçimcileri ile Prag Okulu'nun ardından yaklaşık son kırk elli yıl içinde ortaya çıkan *yeni eleştiri, yapısal eleştiri, dilbilimsel eleştiri, toplumbilimsel eleştiri, psikanalitik eleştiri, yorumbilimsel eleştiri, alımlama estetiği, yapıbozucu eleştiri, söylem çözümlemesi, metinsel çözümleme* ve *göstergebilimsel çözümleme* gibi doğrudan doğruya metin incelemesiyle ilgilenen yaklaşımlardan en azından birini yakından tanımış olmak, çevirmenin yorumlama edimini daha tutarlı kılacağı gibi büyük ölçüde de kolaylaştıracaktır. [Çevirmen, çevirmeyi amaçladığı metin üstüne bu yöntemlerden biriyle yapılmış bir çözümleme ya da inceleme çalışmasından da pekâlâ yararlanabilir.] Kuşkusuz bu yaklaşımlardan her biri, metinleri kendi bakış açısına ve amacına göre inceler, değerlendirir, alımlar ya da yalnızca çözümler. Bu açıdan biri öbürüne göre üstün tutulamaz. Ancak, soruna yalnızca bir metindeki anlam evreninin kavranması açısından bakacak olursak, söz konusu yaklaşımlar arasında *göstergebilimsel çözümleme yöntemi* ya da *modeli,* amacı gereği en elverişli olanıdır. Çünkü yalnızca bildirişim olgusunu araştıran değil de anlamlama olgusunu da sorgulayan göstergebilim, metin çözümlemede kalkış noktası olarak öncelikle *gösteren (anlatım)* ve *gösterilen*'in *(içerik)* bütünleyiciliğini *(göstergenin oluşumu:semiosis)* ele almaz, ama özellik-

le içerik düzlemini oluşturan en "küçük" birimleri (derinden yüzeysele) inceleyip yapıyı yeniden kurar. Bir başka deyişle, göstergebilim hem *anlatımın tözü*'nü ve *biçimi*'ni, hem de *içeriğin tözü*'nü ve *biçimi*'ni ayırt eder. Bu düzeylerden de *içeriğin biçimini yeniden anlamlandırır*. Gerçekten de göstergebilim, içerik düzlemine ilişkin olarak bir anlam üretim modeli geliştirmiş, ayrıca üretim sürecinin her katmanı içinde bir *sözdizim* ile *anlam* bileşeni ayırt etmiştir. İşte bu kuramsal model bir göstergebilimciye dünyanın bütün anlamlı dizgelerini kavrama ve bunları bir üstdille yeniden anlamlandırma olanağı tanırken, çevirmene de, kalkış metninin anlam evrenini yorumlamada ve yeniden üretmede büyük kolaylık sağlayacaktır. [Bu model için bkz. yukarıda 2. Bölüm.]

68.

Çevirmenin *yorumlama*'sını gerçekleştirebilmek için edindiği ya da edineceği, hem metinlere ilişkin kültürel bilgi hem de metinleri okumayla ilgili kuramsal bilgi onun genel anlamda *"ansiklopedik edinim"*ini oluşturur, oluşturacaktır.

2. *Ansiklopedi:*
Ansiklopedik Edinim / Ansiklopedik Söylem

69.
[Önce birkaç adlandırma]: Yunanca *egkyklios paideia* ya da *enkyklios paideia.* Fransızca *encyclopédie*. Osmanlıca *muhitü'l maârif* ve *dâiretü'l maârif.* Günümüz Türkçesi'nde de aktarma bir sözcük olarak *ansiklopedi.*

70.
[Bir köken araştırması]: Sözcüğü Yunanca'daki biçimiyle ele aldığımızda *egkyklios*'un "dairesel, çembersel"; *paideia*'nınsa "eğitim, öğretim" anlamlarına geldiğini görürüz. Gerçek anlamıyla (düzanlamıyla) "dairesel, çembersel" demek olan *egkyklios*, mecazi anlamıyla (yananlamıyla) da "herkese özgü, herkese uygun, herkes için zorunlu, genel, ortak, evrensel" demektir. Bu açıklamalar doğrultusunda, *egkyklios paideia*'nın "bütün insan bilgilerinin çemberi"ni ya da "bütün insan bilgilerini kapsayan genel eğitim ve öğretim"i belirttiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla, birinci aşamada "Bilgiler Bütünü Olarak Ansiklopedi" söz konusudur.

71.
Sözcük, anlam genişlemesi yoluyla, bütün insan bilgilerinin çemberini (ilkelerini ve sonuçlarını) sergileyen, yani insanın ansiklopedik dağarcığını ortaya koyan yapıtları belirtmek için de kullanılmaya başlanır. Dolayısıyla ikinci aşamada da "Bilgiler Söylemi Olarak Ansiklopedi" söz konusudur.

72.
Şimdi sözcüğün geçirdiği anlamsal evrim çizgisini ters yönde izle-

yerek önce "Bilgiler Söylemi Olarak Ansiklopedi"yi, ardından da "Bilgiler Bütünü Olarak Ansiklopedi"yi ele alalım.

73.

Bilgiler Söylemi Olarak Ansiklopedi. Ansiklopedi'yi ürün olarak anlamlandırdığımızda, temelde bir yapıtın ve bu yapıtı oluşturan eğitici ve öğretici bir *söylem*'in varlığını kabul etmiş oluruz.

73.1. Ansiklopedi ve Sözlük. Bu söylemin özelliğini daha iyi belirleyebilmek için de *ansiklopedi*'yi sözlük ile daha doğrusu *dil sözlüğü* ile karşılaştırabiliriz. Sözlük de ansiklopedi gibi bir *söylem*'dir. Ama sözlüğün söylemi bir dilin birimlerini açıklayan üstdilsel bir özellik taşır. Ansiklopedinin söylemi ise, doğrudan doğruya bir dili kullanarak dünyayı (somut, soyut) açıklayan bir söylemdir. Dil sözlüğünde, verilen her madde başı (sözcük) yalnızca birer *dilsel gösterge*'dir, bir dilin göstergesidir; hemen yanında yer alan bilgiyse, bu dilsel göstergenin, o dil içinde taşıdığı anlamların açıklamasıdır. Bir dilsel göstergenin, belli bir dilin yapısı, dizgesi içinde taşıdığı anlamları açıklayabilmek için de bir çeşit *üstdil*'e gereksinme duyulur; aynı dil içinde kalınarak yapılan tanımlamalar üstdilsel bir söylem oluştururlar. Bu nedenle, dil sözlükleri bir dilden öbürüne çevrilemezler, dillerarası çeviriye konu olamazlar.

73.2. Tekdilli sözlükler çevrilemez. Bir örnek verelim: Fransız dilinin en yaygın olarak kullanılan ve en sağlıklı olan sözlüklerinden *Le Petit Robert 1*'i Türkçe'ye çevirmeye kalkarsanız, ancak, madde girişlerini aynen Fransızca tutup, yanlarında verilen tanımları Türkçe'ye aktarabilirsiniz. O zaman da tekdilli bir sözlük değil, Fransızca'yı Türklere öğretmeyi amaçlayan ikidilli (Fransızca–Türkçe) bir sözlük çıkar ortaya. Tekdilli sözlükler, bir tek dilin (ve kültürün) içine sıkıştırılmışlardır. Belli bir dilin birimlerini, yine o dil içinde kalıp açıklarlar, bir başka dile çevrilemezler.

73.3. Ansiklopediler çevrilebilir. Ansiklopediler, bir dili, bir dilin birimlerini, yani dilsel göstergeleri açıklamayı değil de bu dilsel göstergelerin somut ve soyut dünyada var olan karşılıkların, yani göndergelerini açıklarlar, betimlerler, anlatırlar. Bir başka deyişle, ansiklopedilerde, madde

başları kendi kendine gönderen kapalı dilsel gösterge olmaktan çok kültür/bilgi dünyasına ileten birimlerdir. Bu madde başları, içinde bulundukları dilin anlamlar dizgesine değil de, göndergelerine iletirler okurları. Nitekim ansiklopedilerde verilen bilgiler, madde başı olan birimlerin doğal ve yapay dünyada ya da somut ve soyut dünyada var olan karşılıklarının açıklamasıdır. Bu nedenle katışıksız (salt) ansiklopediler, sözlüklerin tersine, insanlığın bilgilerini, deneyimlerini açıkladıklarından, bir dilden bir başka dile çevrilebilirler, diller arasında dolaşıma girebilirler.

73.4. *Ansiklopedik sözlükler.* Ansiklopedi ile sözlük birleşimini gerçekleştiren *ansiklopedik sözlükler*'de de kültür sözlüğü, bilgi sözlüğü bölümleri bir dilden bir başka dile çevrilebilir, dil sözlüğü bölümleriyse, yalnızca belli bir dile özgü tanımlar içerdiklerinden dillerarası çeviri etkinliğinin konusu olamazlar.

73.5. Ansiklopedi ile sözlük arasında karşıtlığın yanı sıra temel bir benzerlik de vardır. Bu benzerlik ürünün hazırlanması ekseninde ortaya çıkar: Ansiklopedi de tıpkı sözlük gibi bir *saptama* ve bir *sınıflandırma*'ya dayanır: Her iki ürünün söylemi de böyle bir saptama ve sınıflandırma sonucu ortaya çıkan düzene göre parçalara ayrılır.

73.6. Demek ki, ansiklopedi ve sözlük birer *büyük evren*, içlerinde yer alan her madde, her dizgesel parça da birer *küçük evren*'dir.

73.7. Ansiklopedilerde bazı maddelerin yazılmasında *betimleme*'ye, bazılarındaysa *öyküleme*'ye başvurulur. *Açıklama* ve *tanımlama*'ysa betimleme ve öykülemenin ayrılmaz parçasıdır.

73.8. *Sınıflandırma ve Yorumlama.* Sonuç olarak ansiklopedinin söylemi bir sınıflandırmaya dayanır. Bu sınıflandırma da ister doğal olsun, ister yapay, sonuçta dünyayı anlamak, yorumlamak demektir. O zaman gerçek bir ansiklopedi çalışması, bir bakıma göstergebilimsel bir etkinliktir. Bu etkinliğin izlencesi de şöyle özetlenebilir: İnsanın insan için ve dünyanın insan için taşıdığı anlamları, bu anlamlar arasındaki ilişkileri belli bir düzen içinde sınıflandırmak ve yorumlamak.

74.

Bilgiler Bütünü Olarak Ansiklopedi. Yeniden ansiklopedi sözcüğünün köken anlamına dönelim: Bu aşamada, insanlığın bilgi yükünün bütünü ve bu bütünün öğretimi söz konusudur demiştik. Aynı anlamsal boyut, bazı yeni niteliklerle donanmış olarak günümüzde de varlığını sürdürmekte. Hem de dil felsefecilerinin ve göstergebilimcilerin terim dağarcığında.

74.1. [Soruna bu anlam boyutu açısından yaklaştığımızda]: Her metnin kendi anlamsal dizgesine bağlı olarak gönderme yaptığı bir kültür dünyası, bir bilgi dizgesi de söz konusudur. Bu da bütün insanlığın daha önce düşünmüş, daha önce söylemiş, daha önce yaşamış, daha önce gerçekleştirmiş olduklarıdır. Buna bağlı olarak her insanın, dolayısıyla her okurun, bir *ansiklopedik bilgi yükü* vardır: Her okur bir metne ya da bir gösterge dizgesine kendi "düşünyapısal" bakış açısına göre yaklaşır. Okurun bu düşünyapısal bakış açısı da, insanlığın sahip olduğu ansiklopedik bilgi hazinesinin ancak bir bölümünü oluşturur. Demek ki, bir okur, herhangi bir metni yorumlarken, kendi *ansiklopedik edinim*'ine (doğal ya da kuramsal olabilir) başvurur. Bir başka deyişle, her okur, okuduğu metinleri kendi *deneyimsel* ve *kuramsal ansiklopedi*'sine göre yorumlarken, yine kendi *ansiklopedik edinim*'inin sınırlarını da genişletir. Yeni okumalar, yeni ilişkiler, yeni deneyimler okuru yeni *ansiklopedik gücüllük*'lerle donatırken, insanlığın *Ansiklopedi Hazinesi*'ni de genişletmiş olur.

74.2. Dünyanın İnsanlık Bilgisi'ni taşıyan Hazine, yani Ansiklopedi, değişik kullanıcılara (bu bağlamda okurlara) farklı biçimde bölüştürülmüştür: Her sınıfın, her topluluğun, her insanın ayrı bir ansiklopedik edinimi vardır, var olabilir.

74.3. Dolayısıyla her okur, Bir İnsanlık Ansiklopedisi'ni bütünüyle bilmek zorunda değildir, bilemez. Çevresindeki gösterge dizgelerini kavraması ve yorumlaması için gerekecek Ansiklopedi parçalarını (deneyimsel, kültürel ve kuramsal) edinmiş olması (daha çok da dizgesel biçimde) ve bunları giderek artırması yorumlama ediminde kendisine yeterli olacaktır.

74.4. *Bilgiler Bütünü Olarak Ansiklopedi* ve *Ansiklopedik Edinim* kavramları, felsefecilerin, yorumbilimcilerin, yazınbilim-

cilerin ve göstergebilimcilerin ayrı ayrı ortaya attıkları ve / ya da kullandıkları *episteme* (Yun. *episteme* "bilgi, bilim" : bir toplumsal gruba, bir çağa özgü düzenlenmiş bilgiler bütünü: dünya görüşü, bilimler, felsefe), *doksa* (Yun. *doksa* "ortak görüş, kanı": belli bir dönemde bir topluma özgü olan ve insanların düşüncesi üstünde etkisini duyuran ortak yargılar bütünü) ve *entertekstüalite* (Fr. *intertextualité*: *metinlerarası ilişkiler*'in yarattığı üst dizge) gibi kavramlara da uzanır, bağlanır.

75.

Bütün bu kavramlar da temelde bireyin (Özne) durum ve edimlerini belirleyecek ve nitelendirecek *istemek/bilmek/yapabilmek* ve *zorunda olmak* koşullarının etkisiyle bağlantılıdır.

3. İstemek / Bilmek / Yapabilmek ve Zorunda Olmak

76.

Bir döneme, bir topluma, bir sınıfa özgü düşünce, inanç ve öğretileri yansıtan bir göstergeler dizgesindeki anlam evreni üstüne konuşmak *(konuşmayı istemek)*, bu konuda bir incelemeye, çözümlemeye, eleştiriye girişmek *(girişmeyi istemek)* bu etkinliği yapacak kişi açısından dilsel ve kültürel bir bilgi birikimi (incelemeye girişecek kişinin *ansiklopedi*'sidir bu birikim: *ansiklopedik edinim*), bir dünya görüşü, bir yöntem, bir kuramsal çözümleme modeli, bir çözümleme deneyimi gerektirir *(bilmek)* ama bunun dışında da söz konusu kişinin her çeşit "korku"dan arınmış olmasını zorunlu kılar. Bu sonuncu koşul, bütün öbür koşulların temelidir.

77.

[Bir başka deyişle] Anlam üstünde çalışan bir çözümlemecinin ya da yaratılmış bir "sanatsal" ürün üstüne yorumlamaya dayalı bir *söz* ya da *yazı* oluşturacak bir eleştirmenin, toplumsal, düşünsel, ruhsal kökenli gerçek ya da hayali "korku"lardan ve baskılardan arınmış, soyutlanmış olması bir ön koşuldur. Sözgelimi zorlayıcı, baskıcı bir siyasal ideolojiye bağlı kalmamanın ya da böyle bir ideolojiyle çelişe(bile)cek bir durumu saptamanın kendi üstünde yaratacağı olumsuz koşulları düşünen, bu olumsuz koşulların, kendi toplumsal durumunu değiştireceğine ya da sarsacağına inanan *(inanmak)*, dolayısıyla bu olumsuz koşulların "korku"suyla bilimsel, bireysel ve toplumsal yaşamında "önlemler alan" bir araştırmacı, bilim adamı, eleştirmen, vb. "arzu etmiş olduğu" çalışmayı, yani

anlam evreni üstüne "gerçek", "gerçeğebenzer", "geçerli" bir çalışmayı artık yapamaz. [Yapabilir mi?]

78.

Çünkü "korku"su, ele aldığı gösterge dizgesindeki "anlamlar"ı görmesini engellemese de onları dile getirmesini, söylemesini, yazmasını engeller. [Engellemez mi?]

79.

Bir ülkede resmi bir ideolojiye bağlı kalmamanın gerçek ya da hayali "korku"sunu taşıyan, böyle bir "korku"nun tehdidini üstünde duyan bir bilim adamı, bir eleştirmen, bu "korku"yu aşmadıkça, bu korkuya karşı çıkmadıkça, bu korkuyu yenmedikçe özellikle ideolojik-toplumsal-siyasal yananlamlar içeren bir anlam evreni üstüne "sağlıklı" bir inceleme yazısı yayımlayamaz. [Yayımlayabilir mi?]

80.

[O zaman] Böyle bir araştırmacı ya çalışma yapmaktan tümüyle vazgeçer *(yapmayı istememek)* ya da çalışma yapmadan edemiyorsa *(yapmamayı istememek)* inceleme konusunu, yani izlencesini değiştirir. Kendisi için "tehlikesiz" bulduğu bir alana yönelir. Sözgelimi içinde bulunduğu ortamda "anlam" üstüne çalışma yayımlamanın "sakıncalı" olduğuna inanıyorsa *(inanmak)*, salt "biçim"e yönelir. Salt "biçim" üstüne bir araştırma yapmakla suçlanacağına inanıyorsa o zaman da geçerli olan ideoloji doğrultusunda kalarak "anlam" üstüne yorumlamalar yapabilir.

81.

[Ama] Anlam üreten yaratıcı sanatçılar ile onların ürettikleri anlam evrenleri üstüne açıklayıcı, çözümleyici ve yorumlayıcı söylem üretenler arasında da "korku"nun gücü (iktidarı), etkisi, yönlendirişi açısından ayrım vardır. Anlamlar üreten bir yaratıcı, her çeşit "korku"yu yaşayabilir, her çeşit "korku"yla dolu olabilir, "korku"yu "arzulayabilir", "korku"nun yönlendirmesiyle de metinler (ürünler) üretebilir, üretme özgürlüğüne sahiptir. Buna karşılık, üretilmiş söylemlerdeki anlamları çözümlemeye, yorumlamaya, bir başka deyişle onları bir *üstmetin* ile ele almaya girişenlerin, "korku"nun etkisi altında, var olanı saptırma gibi bir özgürlüğü olamaz. [Olabilir mi?]

82.
Çözümleyici, yorumlayıcı bir söylem üretecek kişinin tutumu, kuşkusuz, karşısında gerçek bir tehdit görmesine ya da hayali bir tehdit hissetmesine göre de değişikliğe uğrayabilir.

83.
Kişileri "baskı" altında tutan siyasal-toplumsal düzenleri (totaliter rejimler) dönüştürmek, dolayısıyla insanın düşünsel etkinliğinin özgürlüğü için, var olan gerçek tehditleri ortadan kaldırmak, bireylerin düşünsel ve toplumsal seçimleriyle, davranışlarıyla, girişimleriyle olanaklıdır ama *hayali tehdit*'in yok edilmesi, kişinin *ruhsal iyileştirme*'den geçirilmesini gerektirir.

84.
Şimdi bu söylediklerimizle ilgili bir "durum" yaratalım ve bunu göstergebilimsel terimlerle değerlendirelim. Önce ele alacağımız varsayımsal durumu dilsel sözceler biçiminde özetleyelim:
"[Diyelim ki] Bir ülkede, bir dilbilimci, bir romandaki anlamlar evreni üstüne bir çalışma yapmayı amaçlıyor, / ama bir süre sonra beliren gerçek ya da hayali tehditlerin yarattığı korkular nedeniyle/anlam boyutunun incelemesini bırakıp / kendisi açısından tehlikesiz bir alan oluşturacağına inandığı / aynı romanın tümce yapılarını incelemeye geçiyor ve bu konuda bir kitap yayımlıyor."

85.
Karşımızdaki bu varsayımsal durumu göstergebilimsel kavramlarla (ve terimlerle) anlamlandırmaya çalışalım, şimdi de:
Önce "dilbilimci"yi eylemleri gerçekleştirecek bir *eyleyen* yani bu bağlamda bir Özne olarak adlandıralım ve bu Özne'nin yukarıda ortaya konan izlencelerini belirleyelim:
Özne'nin birinci anlatı izlencesi: "Anlam üstüne çalışmak".
Özne'nin ikinci anlatı izlencesi: "Tümce yapısı üstüne çalışmak".
Bu izlencelerden birincisi *gücül* olarak kalmakta, ikincisiyse *gerçekleşme* aşamasına gelmektedir.

85.1. Birinci anlatı izlencesi. Bu izlencede, Özne'nin anlam üstüne bir çalışma yapma isteğinin *(yapmayı istemek)* yanı sıra, dilbilimci olduğuna göre, böyle bir çalışma yapma bilgisinin *(yapmayı bilmek)* de var olduğu kabul edilebilir. Bir başka deyişle, Özne iki yetenekle (*istemek* ve *bilmek*) donanmış olarak anlam üstüne çalışma yapabilir *(yapabil-*

mek) durumdadır. Geriye yalnızca bu gücül istek ve bilgisini eyleme geçirmesi, yani izlencesini başarıya ulaştırması kalmaktadır *(gerçekleştirmek).* Birinci anlatı izlencesindeki durum, Özne ile Amacı, yani Özne ile ulaşmak istediği Değer-Nesne arasında ikili bir gücül ilişkinin kurulmuş olduğu durumdur. Ama gerçekleşecek olan, bu birinci anlatı izlencesi değil, ardından gelen ikinci anlatı izlencesidir.

85.2. *İkinci anlatı izlencesi.* Birinci anlatı izlencesinin gerçekleşmesini engelleyen ve bu birinci durumdaki *ikili gücül ilişki*'yi (Özne ve Değer-Nesne arasındaki), *gerçekleşecek üçlü ilişki*'ye dönüştüren yeni bir eyleyen, anlatının akışını yönlendirecek yeni bir birim çıkar ortaya: Bu, varsayımsal anlatıda "gerçek ya da hayali tehdit" ve "korku" sözcükleriyle beliren, Özne'nin *bilmek* ve *istemek* yetenekleri üstünde yer alan, bu yetenekleri başka tarafa yönelmek zorunda bırakan *(zorunda olmak)* ve göstergebilimde Gönderen (ya da Karşı-Özne) diye adlandırılan birimdir. Demek ki, karşımızda bu kez üçlü bir ilişki vardır: Gönderen, Özne, Değer- Nesne. Özne, içinde bulunduğu koşullar nedeniyle, daha doğrusu Gönderen'in zorlamasıyla, birinci anlatı izlencesindeki *yapmayı isteme* durumunu bırakıp *(kaçış)* ikinci izlencesini yaratacak yeni bir isteme durumuna geçer. Birinci izlence Özne'nin isteğinin yarattığı izlenceyken, ikinci izlence Özne'nin korkularının yarattığı izlencedir. Özne kendi isteğinin belirlediği bir izlenceden, Gönderen'in ("Korku") yönlendirdiği bir başka izlenceye geçer, geçmek zorunda kalır. Çünkü Gönderen'in baskısı, yani *yaptırma gücü* altındadır, ona karşı çıkamaz, karşı çıkacak gücü kendinde bulamaz. Gönderen'e karşı çıkarsa, yani birinci izlencesini gerçekleştirmeye koyarsa ve gerçekleştirirse, cezalandırılacağına (bu kez Yargılayan, Değerlendiren görevini üstlenen Gönderen tarafından: Gönderen bu işleviyle de Gönderilen adını alır) inanır. İşte Gönderen'in bu baskısı, Özne'nin önce geriye çekilmesine *(kaçış)* ardından da Gönderen'e uyacak yeni bir istek belirlemesine, yani yeni bir Değer-Nesne yaratmasına yol açar. Daha doğrusu özne "sakıncalı" gördüğü Değer-Nesne'sini değiştirirse, gerçekleştireceği yeni izlence sonucu cezalandırılmayıp ödüllendirileceğine inanır. Birinci Değer-Nesne kendisi açısından "tehlikeli", "cezalandırıcı", ikinci ve

yeni Değer-Nesne ise "tehlikesiz", "ödüllendirici" niteliklerle donanmıştır.

86.

[Öyleyse] Özne *bir şeyi yapmayı isteme*'nin yanı sıra ya da *yapmayı isteme*'den çok, *bir şeyi olmayı da istemektedir*: Bu nedenle *yapmayı isteme* kategorisini bırakır ama *yapmamayı isteme* kategorisinde de kalmaz. Çünkü istediğini yapmamakla cezalandırılmamış olacağına inanır ama ödüllendirilmemiş de olacaktır. Ödüllendirilmiş olmayı da istemesi *(olmayı istemek)* nedeniyle, *bir yapmayı isteme*'yi bırakıp, *ikinci bir yapmayı isteme*'ye yönelir.

87.

Görüldüğü gibi, Gönderen'in yönlendirdiği Özne, kendine yeni bir strateji çizmiştir. Bu strateji sonucu ortaya çıkan yeni izlencenin, aslında bir ilk izlencenin dönüşüm geçirmiş biçimi olduğunu da, kendisinden başkası bilmemektedir. Bu nedenle, hiç kimse, kendisini "korkaklık"la, "döneklik"le, "bilimsellik dışına düşmek"le suçlayamaz. "Dilbilimcimiz" de, toplumsal yaşamını böylece güvence altına almış olduğuna, cezalandırılmayacağına hatta ödüllendirilebileceğine inanır *(olmayı istemek).*

88.

Şimdi de Özne'nin bu iki izlencesinde var olan gerçeklik özelliğini araştıralım:

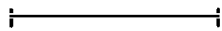
Birinci izlenceyi tasarlayan Özne, *olduğu gibi görünmek* isteyen bir konumdadır: Yani"anlam" üstüne çalışan biridir ya da "anlam" üstüne çalışma yapmak isteyen biridir. Bu konuda isteği de bilgisi de vardır. Bir başka deyişle, kendi açısından bu bağlamda sakladığı, gizlediği bir durum yoktur: *Olduğu gibi görünmektedir*. Ama bu izlence gerçekleşmez.

İkinci izlence başlayınca, Özne bir gizlilik içine girer: Artık saklayacağı, gizleyeceği bir durum söz konusudur: İlk Değer- Nesne'yi yani asıl isteğinin ne olduğunu belli etmez. Dolayısıyla *bir şeyi gizler.* Böylece, bir *gizlilik* içine girer: Yani kendi açısından, *"gerçeklik"* kategorisinden *"gizlilik"* kategorisine geçer.

89.

Demek ki, bir *istek izlencesi* bir *korku izlencesi*'ne dönüşürken, *ileriye yönelik* bir eylem (*yapmayı istemek* ve *olmayı istemek*: Özne'nin bir Değer-Nesne'yi araması) de önce *geriye dönük* bir eyleme (Değer-

Nesne'nin bırakılması yani *kaçış*) daha sonra da yeniden zorunlu bir *ileriye yönelik* eyleme (*olmayı istemek* nedeniyle *yeni* bir *yapmayı istemek*: Özne'nin *yeni* bir Değer- Nesne'yi araması) dönüşür.

Kavramlar Dizini

açıklama; 40, 48
adlandırma; 29, 46
aksiyom; 24
aksiyomatik; 24
aktör; 35
alımlama estetiği; 18, 44
alımlama göstergebilimi; 17
alt karşıtlık; 35
anlam; 9-15, 21-30, 34-36, 39-42, 44-53, 55
anlam ekseni; 29
anlam evreni; 9, 26-27, 39, 45
anlamlama; 16, 19, 24-25, 36
anlamlama göstergebilimi; 9-10, 12, 21, 30
anlamlandıran insan; 11
anlamlandırma; 9-10, 12, 15, 23-25, 39, 47
anlamlı bütün; 9, 10, 13, 22-23, 26-27
anlamlı dizge; 13, 27, 45
anlamlı yapı; 10
anlatı; 17-18, 31-32, 34, 36, 44, 54
anlatı çözümlemesi; 16, 27, 30-31, 34
anlatı izlencesi; 26-27, 31-34, 53-54
anlatı kişisi; 29
anlatım; 16, 21, 26, 30, 40, 44
anlatımın biçimi; 16, 21, 45
anlatımın tözü; 16, 21, 45
anlatısal düzey; 26, 31, 35
ansiklopedi; 39, 46-49, 51
ansiklopedik edinim; 45, 49, 51
ansiklopedik hazine; 49
ansiklopedik söylem; 45
ansiklopedik sözlük; 48
ayrılık; 12, 31
ayrım; 23-24

bağıntı; 14, 21, 24, 35
bağlantılı dil; 43
belirleme; 23
belit; 24
belitsel dizge; 24
benzerlik; 24, 29, 48
betimleme; 48
betimsel düzey; 23-24
biçem; 18, 21, 30, 43-44
biçim; 21, 26, 40
biçimselleş(tir)me; 24
bildirişim; 9, 23, 40
bildirişimsizlik; 9
bilimkuramsal düzey; 24
bilimsel tasarı; 13-14, 21-23
bilişsel; 34
bilmek; 50-51, 53-54
birim; 23, 28, 47, 54
birliktelik; 31
bitişimli dil; 43
bütünlük, 14

cezalandırma; 33-34, 54-55
çelişiklik; 24, 29, 35
çeşitlilik; 14

çeviri; 39-44, 48
çevirmen; 41, 43-44
çözümleme; 10, 13, 22, 25-27, 30, 35-36, 40, 44, 52
çözümleme süreci; 26, 28, 35, 42
çözümleyici dil; 43

değerlendiren; 34, 54
değer-nesne; 54-56
değilleme; 35
değiştirme; 23
derin yapı; 14, 26-27, 34, 42, 45
dil; 10, 39, 41-43, 47
dil bilgisi; 21, 28, 29-30, 40, 44
dilbilim; 13-15, 28-41
dil bilimleri; 10, 13, 14
dilbilimsel eleştiri; 44
diliçi çeviri; 40
dillerarası çeviri; 40-41, 47
dilsel gösterge; 47, 48
dilyetisi; 10, 17, 24, 27, 28
diyalojizm; 17
dizge; 12, 15, 22-23, 47
dizimsel ilişki; 28
doğal dil; 9, 23, 28, 30, 39-41
doğru; 34
doksa; 50
doku; 9, 25
dönüştürücü özne; 31, 33
dönüş(tür)üm; 24, 28-29, 31, 41, 55
durum sözcesi; 31
düzey; 23, 24, 26-28, 42
düzeylerarası ilişki; 28

edim; 31, 33, 34
edim sözcesi; 31
edinç; 32
edinim; 31-34
eklemleme; 21, 23, 27-28, 30
eleştiri; 17, 40
entertekstüalite; 50
episteme; 50
eşdeğerlik; 43
evre; 31, 33, 34
evrensel yapı; 14

eylem; 27-28, 32, 34
eylemsel; 34
eyletim; 31-32, 34
eyleyen; 26, 31-32, 53

figür; 30

gerçekleşme; 14
gerçekleşme yapısı; 14-15
gerçeklik; 55
gizli; 34
gizlilik; 55
gönderen; 31-34, 54
gönderge; 47
gönderilen; 31, 34
görevlendiren; 32
görünmek; 55
gösteren; 21, 44
gösterge; 16, 21
gösterge avcısı; 15-16, 18, 25
göstergebilim; 13-15, 17, 21, 24-26, 30, 35, 41, 44, 45, 53
göstergebilimci; 15, 22-23, 26-28, 31, 35, 42, 45, 49, 50
gösterge bilimleri; 10, 13, 14
göstergebilimsel çözümleme; 26-27, 40, 44
göstergebilimsel dörtgen; 35
gösterge dizgesi; 9, 10, 11, 13, 23-24, 26, 35-36, 39-40, 49, 52
göstergelerarası çeviri; 39
gösterilen; 21, 44
gücül(yapı); 27, 34, 35

haz; 11, 16, 30, 36
homo semioticus; 7, 11-16, 19, 22, 25, 36, 39, 41-42

içeriğin biçimi; 16, 21, 26, 30, 45
içeriğin tözü; 16, 21, 45
içerik; 16, 21, 23, 26-27, 30-31, 40, 44
içerme; 24, 35
içkinlik; 23, 25
ikilik; 29, 44

ilişki; 9-12, 21, 24-25, 28, 32, 34, 35, 41
ilişkiler ağı; 9, 10, 41
inandırıcı edim; 32
inan(dır)mak; 34, 51-52
inceleme nesnesi; 14, 25
istek; 55
istemek; 32, 50-51, 53, 54
işlem; 23-24, 28, 42
işlev; 26-27, 54
işlevdeşlik; 14
izlek; 29, 30
izlence; 11, 32, 48, 53, 54, 55

kaçış; 54
kahraman; 28
kalkış dili; 43
kalkış metni; 41-42, 44-45
karşıçıkan; 31, 33
karşı-evre; 34
karşı-izlence; 33-34
karşı-özne; 34, 54
karşıtlık; 18, 24, 29, 35
kategori; 17, 23, 29, 55
katman; 14, 30, 44-45
kavram; 14, 22, 24, 50
kavramlaş(tır)ma; 24
kesitleme; 23, 28
kişi; 26-29, 35
kod; 29-30
kognitif; 34
kompetans; 32
konudil; 14, 23-25, 39, 44
korku; 51-54
kullanım; 44
kuram; 13-14
kuramsal model; 10, 19, 22-23, 45,
kuramsal oyun; 11, 21-23, 25, 28, 30, 36

manipülasyon; 32
mantıksal-anlamsal düzey; 26
mantıksal-anlamsal yapı; 27, 34
masal; 16
metin; 12, 18, 21-31, 35-36, 41-44, 52
metin dilbilimi; 30
metinlerarası ilişkiler; 17, 50
metinsel çözümleme; 44
metinselleşme; 26
model; 10, 12, 14-16, 21-22, 24, 27, 36, 44, 51

nesne; 31, 33

okuma; 11, 15-18, 27-28, 35-36, 44
okuma birimi; 28
okuma edimi; 18, 27
olmak; 55
olmayı istemek; 55-56
onurlandırıcı sınama; 33
ornatma; 23

ödüllendirme; 33-34, 54-55
öğe; 12, 23-25, 28, 35
öyküleme; 48
özetleme; 40
özne; 31-34, 50, 53-56

performans; 33-34
pragmatik; 34
program; 11
psikanalitik eleştiri; 44

retorik; 28-30, 44
rol; 28-29, 35

sahne; 28-29, 31
sanksiyon; 33
saptama; 29, 48
semiosis; 21, 44
semiyoloji; 16
semiyotik; 16
ses; 40
sınama; 31
sınıf; 23
sınıflandırma; 10, 12, 28-30, 43, 48
sonuçlandırıcı sınama; 33
söylem; 11-12, 17, 21, 27-28, 30, 34, 36, 44, 46-48, 52-53
söylem çözümlemesi; 27-31, 44

söylemsel düzey; 26, 30-31, 35
sözce; 28, 41
sözcük; 21, 38, 40-41, 44
sözdizim; 28, 31, 34-35, 40-41, 45
sözleşme; 32-33
sözlü çeviri; 40
sözlük; 47-48
strateji; 55
sunuş; 26

tanımlama; 24, 48
tasarı; 11, 15
temel dönüşüm; 31-33
temel sözce; 31
temel yapı; 34-36
temel yapı çözümlemesi; 27, 34
terim; 14
tipoloji; 41, 43
toplumbilimsel eleştiri; 44
töz; 40
tutarlılık; 13, 32
tümce; 21, 28, 41, 53
tümdengelimli; 22
tümleme; 24, 35
türdeşlik; 14

uyarlama; 40
uzam; 26-28

üretim; 16, 25, 36, 41
üretim çekirdeği; 35
üretim süreci; 10, 11, 14, 26-28, 42
ürün; 16, 25, 36
üstdil; 23-24, 39, 45
üstgöstergebilim; 24-25
üstmetin; 62
üstüstdil; 24

varış dili; 42-43
varış metni; 41-42
varlama; 35
varsayım; 21-22
varsayımsal-tümdengelimli; 21

yalan; 34
yalınlayan dil; 43
yanlış; 34
yapabilmek; 33, 50-51, 53
yapı; 14, 23, 28
yapıbozma; 13, 17, 27, 28
yapıbozucu eleştiri; 17, 44
yapıçözme; 13
yapısal çözümleme; 21
yapısal eleştiri; 44
yapısallık; 23
yapmak; 33
yapmamayı istememek; 52
yapmayı bilmek; 33, 53
yapmayı istemek; 53-56
yapmayı istememek; 52
yaptırım; 31, 33-34, 54
yardımeden; 31, 33
yargılayan; 54
yazınbilimci; 16, 49
yazın kuramı; 16
yazınsal çözümleme; 21
yazınsallık; 17
yazınsal metin; 18, 21, 24, 41
yazınsal psikanaliz; 18
yeniden anlamlandırma; 18, 23
yeniden üretim; 10, 18, 24, 36, 39, 41-42
yeniden yapılandırma; 10, 23, 26-27, 30
yeni eleştiri; 44
yeni sözbilim; 30
yetilendirici sınama; 33
yorum; 13
yorumbilim; 17
yazınbilimci; 49
yorumbilimsel eleştiri; 44
yorumlama; 11, 18, 34, 40-42, 44-45, 48-49, 51-52
yorumlayıcı edim; 32
yöntem; 13, 27, 29, 51
yöntembilimsel düzey; 23-24
yüzeysel yapı; 14, 26-27, 42, 45

zaman; 26-28
zorunda olmak; 32, 50-51, 54

Özel Adlar Dizini

Anday, Melih Cevdet; 18
Aristoteles; 18
Arrivé, Michel; 17
Ayhan, Ece; 18

Bachelard, Gaston; 18
Bahtin, Mihail; 17
Barthes, Roland; 16
Batur, Enis; 18
Baudelaire, Charles; 18
Breton, André; 18
Butor, Michel; 18

Coquet, Jean-Claude; 17
Courtés, Joseph; 17

Deleuze, Gilles; 17
De Man, Paul; 17
Derrida, Jacques; 17

Eco, Umberto; 17
Edgü, Ferit; 18

Foucault, Michel; 17
Freud, Sigmund; 18

Genette, Gérard; 18
Greimas, Algirdas Julien; 16, 17, 18

Hızır, Nusret; 18
Hjelmslev, Louis; 16

Iser, Wolfgang; 18

Jakobson, Roman; 16
Jauss, Hans Robert, 18

Karasu, Bilge; 18
Kristeva, Julia; 17

Lacan, Jacques; 17
Landowski, Eric; 17
Lévi-Strauss, Claude; 17
Lévy, Bernard-Henri; 18
Lotman, Yuri; 17

Memet Fuat; 18

Necatigil, Behçet; 18
Nietzsche, Friedrich; 18

Paris Göstergebilim Okulu; 16
Peirce, Charles Sanders; 16
Prag Okulu; 44
Propp, Vladimir; 16
Proust, Marcel; 18

Reichenbach, Hans, 18
Ricœur, Paul; 17
Rus biçimcileri; 16, 44

Saussure, Ferdinand de; 16
Spitzer, Leo; 18
Tanpınar, Ahmet Hamdi; 18
Todorov, Tzvetan; 17

Uygur, Nermi; 18

Wittgenstein, Ludwig; 18

"Homo semioticus anlamlandıran insandır;
dünyadaki anlamların oluşumunu,
birbirine eklemlenerek yepyeni
anlamlar yaratmasını sorgulayan insandır."

"Homo semioticus okuyan, adlandıran, anlamlandıran
ve bütün bu işlemleri bir 'oyun' oynayarak,
yani hem haz duyarak hem de haz vermeye çalışarak
yapan insandır."

"Homo semioticus dünyayı okur:
Bütün duyu, duygu ve belleğiyle okur.
Dünya onun için hem sonlu bir 'metin'dir
hem de birbiriyle ilişkili,
sonsuza açılabilen bir 'metinler toplamı'dır.
Bir başka deyişle, dünya ve insanlar,
homo semioticus için hem üretilmiş yapılardır
hem de sonsuza açılabilecek üretim kaynaklarıdır."

TEMA
TÜRKİYE ÇÖL OLMASIN!
(0212) 281 10 27

ISBN 975-363-216-9

9 789753 632164